Дыжын Чурей

Абхазская диаспора:
инструментально-танцевальные наигрыши

Выпуск I

Сухум 2024

УДК 782/785
ББК 85.3(5Абх)
Ч 93

Абхазо-адыгскому народу посвящается

Рецензент: доцент кафедры народных инструментов СКГИИ А. Х. Лигидов

Автор сборника: музыкальный фольклорист,
доктор филологических наук Д. А. Чурей

Художник-оформитель: Б. Р. Джопуа
Набор музыкального текста: А. Г. Кетия

Автор выражает благодарность Октаю Чкотуа
за перевод с турецкого языка на абхазский язык

Чурей Д. А.
Ч 93 Абхазская диаспора: инструментально-танцевальные наигрыши. Выпуск I. – Сухум, 2024. – 35 с.
Г/р 978-5-166-101-090224

Духовное наследие абхазов, проживающих вне своей исторической родины, является значительной частью общей абхазской и адыгской культуры. Абхазы, населяющие Турцию, стараются сохранить свою этническую идентичность в непростые времена. Уникальная система танцев и инструментальные традиции абхазского народа выступают как движущая сила музыкальной жизни. Предлагаемый сборник (I выпуск) представляет собой объемный материал, который в течение многих лет записывали различные исполнители. Это – личные архивы, аудио- и видеозаписи. Большая часть архива – из личного полевого материала Али Чурей и Яшара Хатко (1960–1990 гг.).

©Дыжын Чурей

Перед нами первый выпуск «Абхазская диаспора: инструментальные и танцевальные наигрыши», подготовленный доктором филологических наук, ведущим сотрудником отдела фольклора АбИГИ им. Д. Гулиа Дыжын Чурей.

В данное издание автор включила 36 нотных расшифровок мелодий черкесской диаспоры Турции. Представленные в сборнике наигрыши охватывают многожанровый спектр народной инструментальной музыки абхазов, адыгов. Это – абхазское традиционное хоровое пение, абхазские танцы, абазинские наигрыши, колыбельные, традиционная кабардинская кафа, адыгейский зафак и др.

На сегодняшний день никто прежде не занимался полевым сбором и последующей нотной фиксацией инструментальных и танцевальных наигрышей абхазской и адыгской диаспоры. Д. Чурей проделала сложную и кропотливую работу по сбору фольклорного материала и последующую его нотную фиксацию. Нотная запись музыкального источника требует у исследователя наличия специальных знаний, компетенций. Отличительной чертой расшифровок Д. Чурей является максимальное сохранение мелодического своеобразия каждого наигрыша, что делает представленный материал исключительным.

В традиционной музыке абхазов можно выделить два исполнительских стиля, которые формировались в связи с местом проживания абхазского народа – это Абхазия и страны зарубежной диаспоры (Турция, Иордания). Благодаря йотированию музыкального материала мы можем познать особенности ритма, ладового строя абхазов и адыгов, проживающих в Турции. Представленные наигрыши позволят профессиональному музыкальному сообществу выявить характерные ритмоформулы абхазской музыки, узнать и понять типовые фольклорные ритмоинтонационные обороты.

Хочется также отметить, что нотные расшифровки 36 наигрышей могут стать отправной точкой в творческом поиске музыкантов, исполнителей на народных инструментах, композиторов, теоретиков, исследователей традиционной музыки народов Кавказа. Эти мелодии могут послужить основой для создания музыкальных произведений и концертных обработок.

Заслуженный артист Республики Абхазия
и Республики РСО – Алания,
доцент кафедры народных инструментов СКГИИ
А. Х. Лигидов

АМУЗИКЕИ АЧЕРҚЬЕС ДИАСПОРЕИ

Амузика аҭоурыхтә нысымҩаҿы зегь рааста ихадароу аизыҟазаашьа, амузикеи ауаажәлари реизыҟазаашьоуп. Абри аизыҟазаашьа аҟынтә, иҿыцу концепциак цәыртцуеит – амилаҭтә музика. Анационализм, амузика аҭыцынтәи елементқәа рыла еизырҳау астиль ауп. Адунеи амузикатә ҭоурых ҳанахәаапшлак, ари аконцепциа лассы-лассы иаҳцылоит. Џьдалагьы 18-тәи ашәышықәса анҵәамҭеи 19-тәи ашәышықәса алагамҭазы Урыстәыла, Чехославакиа, Норвегиа, Финлиандиа, насгьы хәҭақәак рыла Франциа, Испаниа, Англиа, Венгриа рмузикақәа рҿы анационалтә стиль ала аценфониақәа алирикатә бызшәала иаҵыртцон. Уи ада аоператә усумҭақәа рҿгьы аетникатә елементқәа убарҭоуп. Аамҭала абри аетникатә елементқәа рыла ҿыц ашьақәгыларакәа иалагеит. Отантикатә мотивақәеи агьырҭ амотивқәеи 19-тәи ашәышықәса абжьаратәи аамҭазы амузика иамҽхакны иҟан. Ари ашәышықәса алагамҭазы игәыгәҭажьны иаанхазшәа иҟаз аетникатә музика ахаҿра иазкны аусурақәа мҩаҧызгоз, амилаҭ хаҿра ашьақәыргәгәаара ишхымҧадатәиу иазҧхьагәарҭеит. Ари азы ҩ-ҿырпштәык ааҳгозар: раҧхьаӡа Урыстәылеи Польшеи рыҟны ицәыртцыз Аслав национализм аопера ихәарҭаны ианыпшылеит. Аҩбатәи акәзар, Аиндиатә фольклор аныррала анационалтә музика аҧҵара еизҳаны, Америкатәи амузика аҟны аромантизм шьақәнаргылт.

Амузикатә ҭоурыхҭҵааҩы Илҳан Мимароглу «Амузика аҭоурых» захьӡу иусумҭаҿы Урыстәылатәи амилаҭ музика абас дахцәажәоит: «Зеижәтәи ашәышықәсанӡа Урыстәыла зызбахә уҳәаша, рхатәы ҟазаратә музика ыҟаӡамызт. Италиеи Франциеи ропереттақәа, анемец концерт музика абзиабаҩцәа, аурыс музикатә культура адәаахьала иеиздырҳауан. Ари аамҭазы Катерина Кавос захьӡыз Венециатәикгьы аурыс фольклор ахархәарала музикак аҧитцеит». Абри инақәыршәаны раҧхьаӡа акәны Аурыс милаҭ музика аҧызтцаз акомпозитор Михаил Иванович Глинка (1824–1884) иоуп. «Аҳ изы аҧсҭазаара ҿыц», «Руслани Лиудмилеи» захьӡу аҧцамҭақәа, раҧхьаӡа аетникатә мотивқәа згәылоу аурыс опера ауасхыр шьақәзыргылаз роуп.

Анационалтә музикатә стиль азы даҽа ҿырпшык: Ачехославак музикеи уи ашьаҭаркҩы Бедрич Сметана иҩҩыз «Сыцсадгьыл» захьӡу аҧцамҭа аетникатә мотивқәа рыла ирпшӡоуп, амала аетникатә музика ахьӡ ахархәара иацәхьатцит. Ари аҩыза ахымҩаҧгашьа уи аамҭазтәи аҭагылазаашьа иахылҿиаазар акәхап.

Иахьатәи аамҭа аетникатә музика аконцепциа; етно музикологиа, амузикатә фольклор, музикологиа, ергологиа, оргологиа еипш амузикатә терминологиа ахархәарала ианаадырпшуа, амузика иарбан жәлару изтәу шьақәныргыларатәы ахаҿра аанахәуеит. Хыхь иеиқәыҳаҧхьаӡаз анаукатә хырхарҭақәа рыцхырaара ыҟамкәа, атеориа аганахьалагьы, апрактика аганахьалагьы, иарбан жәларызаалак рмузикатә ҭоурыхи, жәлар рашәақәеи рыкәашаракәеи иҵауланы рыҭҵаара алшаӡом. Аетникатә музика хыҵхырҭас иамоу афольклор ауп. Афольклоргьы ажәлар

иртәу, ажәлар рҟынтә иааиуа, насгьы ажәлар рахь ихынҳәуа, абызшәеи, алитературеи, етнологиеи, аҭоурыхи, иара убасгьы адинтә материалқәа рыцхыраарала иеилургаша анаукатә ҟәшоуп.

Абызшәатә ассимилиациа иахҟьаны жәлар рашәақәа рхашҭуа иалагеит.

Ишдыру еиҧш 1864 шықәсазтәи ахырҵәаара аамышьҭахь атәым дгьылқәа рҿы рынхара Ачерқьес жәлар рзы трагьедиа дуӡӡоуп. Абри аҩыза арыцҳара иҭагылаз Аҧсуа-Адыга жәларқәа, рытрадициатә ҵсҭазаара мчыла иаҟәытганы иҟан. Абас ишыҟазгьы, рсоциалтә ҵсҭазаара аҩнытҵка ашәаҳәареи акәашареи дмырӡкәа иааргеит. Ихырҵәаны иахьнанагаз адгьылқәа рҿы Османтәылеи, даҽа 40 ҳәынҭқарраҿы рмузикеи рсоциалтә ҵсҭазаареи еиқәырханы ирымоуп. Абарҭ рыбжьара зегь раҭа зымҽхак ҭбаау адиаспора Ҭырқәтәылатәи Аҧсуа-Адыга диаспора ауп. Атҵыхәтәантәи 20 шықәса рыҩнытҵка Аҧсуа-Адыга жәларқәа ирызкны имаҷымкәа аҭҵаарақәеи адокументалтә фильмқәа рҭыхрала рбызшәеи ркультуреи рӡыргара иаҿуп.

Абызшәа жәлар раарыхреи, ахы аарҧшреи аҿиареи ирымаҭәахәуп. Иахьа зегьы ишаҳдыруеиҧш ассимилациа зегь реиҳа анырра ахьыҟанатҵо абызшәаҿоуп. Абызшәатә ассимилациа ала, еиҳаракгьы жәлар рашәақәа иӡуа иалаган, Аҧсуа-Адыга диаспораҿы бжьы рацәала (полифони) ирҳәоз амузика ахаҭыҧаны иҿыцу музика культурак цәыртҵит. Аха акәашарақәа абыржәгьы ажәытә еиҧш рыҧсы шҭац иҭоуп.

Инструменталтә культура, имаҷымкәа отантикатә инструменҭқәа ахархәара ахьырмоуа амшала аҧсхыхра иаҿуп. Изысуа, изҿыршьуа, изыҭәҳәауа инструменҭқәа ачерқьесцәа рыҟны ихадароу инсрумент гәыҧқәа роуп. Абас ишыҟоугьы аккордеон мамзаргьы амырзакан абжьы заҳаз аҧсуааи-адыгааи ари абжьыхаа иацымкәашакәа ииаанрыжьуам, ари ҳара ҳгьенетика иалаҽены иҟоуп. (Абарҭ аинструменҭқәа ирызкны ҳаҧхьаҟа изыҩраны сыҟоуп).

Нарҭаа репос аҟны, ачымазаҩцәа бзиахарц азы имҩаҧыргоз аритуалқәа рҿы аинструментқәа рыла амузикеи акәашарақәеи мҩаҧыргон. Ганкахьала иахьа агәабзиарахьчаратә системаҿгьы ахархәара змоу «Амузикатә терапиа» зқьышықәсқәа раахыс Аҧсуа-Адыга жәларқәа рыҧсҭазаараҿы ишыҟац иҟан. Ахьааи, агәырҕьареи излаадрыҧшуаз иреиҕьӡоу амҩа акәын амузика. Рыҧсадгьыл иацәыхараны иҟоу ажәларқәа, амузикеи акәашареи рыла ретникатә хдырра ӡырганы, абас алагьы ахьчара рыҽшазыркуа ҳбартоуп.

Аҭоурых аҿы иааркьаҿны ныҟәарак ҟаҳҵозар, 1908 шықәсазы Стампыл иаҧыртҵаз Ачерқьес Теваун Џьемиеҭи (Ачерқьесцәа Реидгыларатә Хеидкыла) имаҷымкәа аинтеллигентцәа рыцхыраарала иеиуеиҧшым ахырхарҭақәа рҿы аус ауит. 1908–1918 ашықәсқәа рыбжьара, економикатәи аполитикатәи ассимилациа иеиҕьны аус анауаз, аха уи аҿагылараӷьы ианалагаз аамҭан. 1950-тәи ашықәсқәа рҿы Самсун, Диузџьe, Адаҧазары аҟны Кавказтәи акультуратә хеидкылақәа аадыртит. 1960–1970 шықәсқәа рыбжьара акәзар, алибералтә политикатә система аҟазшьа

убарҭан. Ари, Ачерқьесцәа ркультурагьы анырра анаҭо иалагеит. Абарҭ аамҭақәа рҿы ҳмузикеи ҳакәашарақәеигьы ҳәарада абри аҩыза аҭагылазаашьа изацәымцеит.

Аҭоурыхтә анализ

2003–2008 шықәсқәа рыбжьара Ҭырқәтәыла атәылаҿацәқәа 7 рыҟны еиуеипшым ақалақьқәеи ақыҭақәеи рыҟны инхоз аԥсуааи адыгааи рфолкльори рмузикеи анализ анырзызуы, абри аҩыза алкаа сызцәыртцит. Инеишьҭаргыланы: Узуниаила, Есқьишьеҳир, Самсун, Диузџье, Адаԥазары, Чанаккале, Балықьесир, Маниас иатџанакуа 38 қыҭаҿы имҩаԥгаз аҭтџаара анализ абас ауп:

1. 1945–1955: Афольклор материалқәа реизгара алагара, иара абри аус иазкны агәыԥқәа реиҿкаара. Еиҳаракгьы амузикатә жанрқәа рыхкқәеи инструменталтә музика архив рызура.

2. 1955–1965: Акәашарақәеи аинструменталтә музикеи асценахь риагара, апрофессионалтә ҟазшьа рыҭаразы раԥхьатәи ашаҿақәа.

3. 1965–1970: Ачерқьес кәашарақәеи аҟазареи цәырызго апрофессионал гәыԥқәа раԥтџара.

4. 1970–1975: Атеатри акәашарақәеи реидылара, ачерқьесцәа рфольклор аҿы ахореографиа ацәыртџра.

5. 1975–1990: Етникатә кәашарақәеи амузикеи, асценахь рнагара ала, аӡрахь зхы хаз жәлар рашәақәа реиқәырхареи рҭаҩҩреи напы аркра.

1990-тәи ашықәсқәа рзы, аԥсадгьыл аҽамадаразы амҩақәа анааты, ачерқьес диаспора ретникатә музика даҽа хырхарҭак аанахәеит. Ари анырра иахьагьы ишыҟац иҟоуп. 1993 шықәсазы Узуниаила иҟоу 7 қыҭак рыҟны 160 ҭӡы рыла, аӡра иаҿыу акультуратә беиара иазкны имҩаԥгаз анкета ала абри аҩыза алкаа ҳазцәыртцит:

23.2 % – алеишәа қьабзқәа,

18.9 % – ачарақәа,

16.1 % – асоциалтә еизыҟазаашьа,

15.5 % – абыргцәа рҭагылазаашьа,

12.6 % – аҭацаагаратә тџасқәа,

4.5 % – ауааԥсырагьы, ҳмузикақәа аԥсахра иақәшәеит ҳәа ргәаанагара рҳәеит.

Иахьа Аԥсуа-Адыга диаспора 6–7 миллион шыҟоу ҩашьом. Ҭырқәтәыла зыгәра угаша статистикак шыҟатџамгьы, абри адокумент згьы ҳархәыцуеит ҳәа сыҟоуп. Ари адырра 1978 шықәсазы Ҭырқәтәылатәи Арра аштаб хада иҭнажьыз ажурнал аҟнынтә иаагоуп.

1921 шықәсазы ачерқьесцәа Шарқьи Кариб Ахеидкыла аԥыртцеит. Ари ахеидкыла адунеи жәларқәа рышҟа ааԥхьара ҟанатцеит. Ааԥхьара излаҳәо ала, уи аамҭазы Ҭырқәтәыла ачерқьесцәа рхыԥхьаӡара 1,5 миллион ыҟан. Ҭырқәтәыла зегьы рхыԥхьаӡара акәзар 7,5 миллион ыҟан. Уажәы ҳазхәыцып: иахьа Ҭырқәтәыла ауааԥсыра рхыԥхьаӡара 82 миллион аҟынӡа

инаӡазар, ачерқьесцәа рхыцхьаӡарагьы 15 миллион ыӄазароуп. Ари атема, ҳәарада, атәы здыруа алацәажәароуп. Амала зегь дарароуп иахьа Ҭырқәтәыла 7 миллионк ҳреиҵаӡам ҳәа ҿыгәгәала иаҳҳәаратәы ҳаӄоуп.

Ажәак ала, Ҭырқәтәыла инхо Аԥсуа-Адыга жәларқәа рмузикатә культуреи, рсоциалтә ҭагылазаашьеи, рмилаҭ хдырреи аиқәырхаразы ишықәԥац иқәԥоит. Зқьышықәсқәа иргәылоу рдац-ҵашәгьы, уимоу Ҳаҭҭа рыла ирымоу аимадарақәагьы инарҭауланы аҭҵаара аҭахуп. Ҭырқәтәылатәи ачерқьес диаспора ахаҿра злаанарԥшуа есаамҭа амузикеи афольклори рыла акәын.

Ҳаҭ бызшәала ашәа

Архьеологиатә ԥшаахк аҿы иаарыԥшу уи аамҭазтәи ашәак ажәақәа абраӄа ишәыдызгалар сҭахуп.

Нешаш уесԥес, нешаш уесԥес
Тиа-му-тиа
Нуму ууаш-маш-катта-арнут
Тиа-му-тиа

Адыг бызшәала атҵакы:

Нешаш = Аҭацараз иқәгылоу
Уесԥес = Бара, шәара, ҳашәзыԥуп
Тиа-му-тиа = Иҳамоу абеиара
Нуму ууаш = Анразы иқәгылоу
Маш-катта-арнут = Багымхакәа бахьӡа, шәахьӡа.

Ахытцхыртақәа:

1. Türkiye Çerkeslerinde Sosyo-Kültürel Değişme, KAFDER Yayınları, Ankara, 1996
2. Ali Çurey, Hatti-Hititlerde Müzik ve Dans, İstanbul, 2009
3. Dıjın Çurey, Eknik Müzik Kültürü ile Türkiye Adige-Abhaz Diasporası, Nalçik
4. İlhan Mimaroğlu, Müzik Tarihi, İstanbul, 1990
5. Fırat Kutluk, Müziğin Tarihsel Evrimi, İstanbul, 1997
6. Ayhan Kaya, Türkiye’de Çerkesler-Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı, İstanbul, 2011
7. Nuray Gök Aksamaz, Kuzey Kafkasya Mitolojisi-Nartlardan Beri, İstanbul, 2001
8. Fatih Atan, Türkiye’deki Abhazlar, İstanbul, 2009
9. Çerkeslerin Sürgünü 21 Mayıs 1864 Tebliğler, Belgeler, Makaleler, Ankara, 2001

MÜZIK VE ÇERKES DIASPORASI

Müziğin tarihsel evrimi içinde en önemli birliktelik, müzik ve toplum ilişkisidir. Bu ilişkiden yeni bir kavram ortaya çıkar: Ulusçu müzik. Ulusçuluk, müziğin yerel öğeleriyle beslenmiş tarzıdır. Dünya müzik tarihine baktığımızda, bu kavramın sık sık karşımıza çıktığına tanık oluruz. Özellikle 18. yy sonlarıyla 19. yy başlarında Rusya, Çekoslovakya, Norveç, Finlandiya ve kısmen Fransa, İspanya İngiltere, Macaristan müziklerinde ulusçu tarz senfonik uzun müzik yapıtları şiirsel dille bestelenir. Ayrıca opera eserlerinde de etnik öğelere rastlanmaktadır. Zaman içinde bu etnik öğelerle birlikte yeni bir oluşum başladı. Otantik ve otantik olmayan motifler 19. yy'ın ortalarında müziğe damgasını vurdu. Bu yüzyılın başlarında ikinci plana atılmış gibi görünen, ulusal müzik kimliği üzerine çalışanlar, ulus kimliğinin vurgulanmasının kaçınılmaz olduğunu öngörmüşlerdi. Buna dünya müziğinden iki örnek verirsek; ilki, Doğu Avrupa ülkesi olan Rusya, Polonya'dan başlayan, Slav ulusçuluğun operaya olumlu yansıyışıdır. İkincisi, Kızılderili folklorundan etkilenerek ulusal müzik besteciliği gelişmiş ve bu durum Amerikan müziğinde romantizmi şekillendirmiştir.

Müzik tarihi araştırmacısı İlhan Mimaroğlu "Müzik Tarihi" adlı eserinde, Rusya'daki ulusal müziğe şöyle değinmiştir. "19. yy'dan önce Rusya'nın üstünde önemle durulacak, kendine özgü bir sanat müziği yoktu. İtalyan ve Fransız operacıları, Alman konser müziği severleri, Rusya'nın müzik kültürünü dışarıdan besliyorlardı. Bu ara Katerino Kavos adlı bir Venedikli de Rus folklorundan yararlanarak bir müzik bestelemiştir." (4;104) Bu bağlamda ilk ulusal Rus müziğini yazan besteci Mihail İvanoviç Glinka'dır (1844–1857). "Çar için Bir Hayat" ve "Ruslan ve Ludmilla" adlı yapıtlar, ilk etnik motiflerin işlenebildiği, Rus operasının temel çizgisini belirlemiş eserlerdir.

Ulusçu müzik kavramına bir başka örnek olan, Çekoslovakya müziği ve onun kurucusu Bedrich Smetana'nın yazdığı "Vatanım" (1824–1884) adlı eser etnik motiflerle süslenmiş, ancak etnik müzik tanımından kelime olarak kaçınılmıştır. Bunun da müzikle uğraşanlar açısından o dönemde belki geçerli bir nedeni vardır.

Günümüzde ise etnik müzik kavramı; etno müzikoloji, müzik folkloru, müzikoloji, ergoloji, orgoloji gibi bilimsel terminoloji kullanılarak ifade

edilirken müziğin hangi halklara ait olduğu vurgulanabilir bir netlik kazanmıştır. Yukarıda saydığımız bu dalların yardımı olmadan, teorik ya da pratik, hiçbir halk müziği tarihi, halk şarkıları ya da dansları derinlemesine incelenemez. Etnik müziğin beslendiği yer folklordur. Folklor ise halka ait olan, halktan gelen ve yine halka dönen dil, edebiyat, etnoloji, tarih ve hatta dinsel verilerin yardımıyla çözümlenebilecek bir bilim dalıdır.

Dil asimilasyonuyla halk şarkıları unutulmaya başlamıştır

Bilindiği üzere 1864 Çerkes sürgünü ve sonrası gerçekleşen yabancı topraklardaki yaşam savaşı, Çerkeslerin büyük trajedisidir. Bu katastrofik durumu yaşayan Abhaz, Adige halkları, doğal yaşam yatağından koparılmıştır. Tüm bunlara rağmen, sosyal hayatın içinde dans ve müzik varlığını sürdürdü. Sürgün sonucu gittikleri topraklarda; Osmanlı'da da, halen yaşadıkları 40'ı aşkın ülkede de müzik, sosyal yaşamlarının her yerindedir. Bilindiği üzere en büyük Çerkes diasporası Türkiye'dedir. Son yirmi yıldır Türkiye'deki Çerkesler hakkında birçok araştırma, belgesel yapılmakta ve dilleri incelenmektedir.

Dil, toplumsal bir üretim, kendini ifade edebilme ve gelişim aracıdır. Bugün hepimizin bildiği, asimilasyonun en etkin olduğu alan "dil asimilasyonu"dur. Dil asimilasyonuyla, özellikle halk şarkıları unutulmaya başlamış, çoksesli müzik "polifoni" Abhaz-Adige müziğindeki güçlü yerini diasporada yavaş yavaş kaybederken, yerine yeni ezgiler ve melodiler, enstrümantal kültür geçmiştir. Bunu takiben dans kültürü hâlâ ilk günkü gibi canlıdır.

Enstrümantal kültür, birçok otantik müzik aletinin kullanılamaması neticesinde zaman zaman inişler yaşamaktadır. Vurmalı, yaylı ve nefesli çalgılar Çerkeslerin temel enstrüman gruplarıdır. Buna rağmen akordeon ya da mızıka sesini duyan hiçbir Çerkes, bu sese kayıtsız kalamaz (Mızıka, amırzakan, pşıne, garmon, akordeon gibi tuşlu çalgılarla ilgili detaylı bilgiyi bir sonraki yazımda ele alacağım); bu adeta genlerimize işlenmiştir.

Nart mitolojisinde, hastaları iyileştirmek için düzenlenen törenlerde enstrümanlar eşliğinde müzik ve dans icra edilirdi. Bir anlamda, modern dünyamızda ve tıp alanında sık sık kullanılan "müzikle terapi" binlerce yıl önce Abhaz-Adige halklarının tarihinde ve yaşamında hep vardı. Acının, sevincin, hüznün anlatılabildiği en iyi yoldu müzik. Anavatanları olmasına karşın, şu anda diasporik bir toplum olarak, dünyanın her yerine dağılmış halde yaşayan bu halkların kendilerini müzik ve dans geleneğiyle tanıttıkları, etnisitelerini bu yolla korudukları yadsınamaz.

Kısa bir tarihsel gezinti yaptığımızda; 1908'de İstanbul'da kurulan Çerkes Teavün Cemiyeti birçok entelektüelin yardımıyla değişik konularda çalışmalar yapmıştır. 1908–1918 yılları arası ekonomik ve politik açıdan asimilasyonun hızlı olduğu ve buna karşı direncin başladığı bir dönemdi. 1950'li yıllara gelindiğinde Samsun, Düzce, Adapazarı bölgelerinde Kuzey Kafkas kültür dernekleri açılmaya başlarken, 1960 ve 1970'lerde liberal ve politik rejim kendini gösterdi ve bu durum Çerkes kültürünü değiştirmeye başladı. Tarih aralıkları hızlı geçerken, müziğimiz, danslarımız tabii ki bu durumdan etkilendi.

Tarihsel analiz

2003–2008 yılları arasında Türkiye'nin yedi bölgesinde, değişik şehirlerde ve onların köylerinde yaşayan Abhaz-Adige folklorunu ve müziğini analiz ettiğimde şu tablo ortaya çıkmıştır: Sırasıyla bu bölgelerde; Uzunyayla, Eskişehir, Düzce, Adapazarı, Çanakkale, Balıkesir, Gönen, Manyas ve Samsun çevresinde (38 köyde) yapılan araştırma sonucu ortaya çıkan tablonun kısa analizi şöyledir:

1. 1945–1955: Folklorik derlemelerin yapılmaya başlaması ve bu bağlamda kolektif çalışmaların ortaya çıkışı. Özellikle dans janrları (türleri) ve geleneksel enstrümantal müziğin arşivlenmesi.
2. 1955–1965: Geleneksel dansların ve enstrümantal müziğin sahneye taşınması, yarı profesyonel sahne sanatlarına geçiş denemeleri.
3. 1965–1970: Çerkes dansları ve sanatının kavram olarak kendini göstermesi ve profesyonel kadrolar kurulması.

4. 1970–1975: Tiyatroyla dansın birleşmesi ve kullanılmasıyla koreografi tanımının Çerkes folklorunda ortaya çıkışı.

5. 1975–1990: Etnik dans ve müziğin, geleneksel ve sahnesel dille ifade edilmesi ve birlikteliği, kaybolan halk şarkılarının yeniden kazanılmaya çalışılması ve kayıt altına alınması; derlemeler.

1990'lı yılların başında da, anavatan Kuzey Kafkasya'yla temasların başlaması Çerkes diasporasının etnik müziğine değişik bir ivme kazandırmıştır ve bu süreç halen devam etmektedir. 1993 yılında Uzunyayla'daki 7 köyde, 160 hanede değişen ve kaybolan Çerkes kültürü üzerine yapılan bir anket, şu istatistik bilgiyi ortaya çıkarmıştır. Bu örneği aşağıda vermemizin nedeni, sosyal ve kültürel bağlamda değişen birçok şeyin içinde, bugün diasporada nispeten kendini koruyan en önemli folklorik değerin etnik müzik olmasıdır. Yüzdelere göre, nelerin değiştiğini gösteren sosyolojik anket sonuçları şöyledir:

– % 23.2 – gelenek ve göreneklerin
– % 18.9 – düğün törenlerinin
– % 16.1 – sosyal ilişkilerin
– % 15.5 – yaşlılarının konumunun
– % 12.6 – wuneyşe-gelin getirme şeklinin değiştiği
– % 4.5 – müziklerin değişikliğe uğradığı belirlenmiştir. (1;132)

Bugün Abhaz-Adige diasporasının 6-7 milyon olduğu kesindir. Türkiye'de gerçek bir istatistik yapılmamış olmasına rağmen, vereceğim şu belge, biraz olsun bizleri düşündürmeye zorlayacaktır. Bu bilgi, Genelkurmay'ın 1978'de yayımladığı dergiden alıntıdır.

1921 yılında Çerkesler Şark-ı Karib Cemiyeti'ni kurmuştur. Bu cemiyetin yazılı olarak dünya milletlerine bir bildirisi olmuştur. O da, o tarihte genel Çerkes nüfusunun 1.5 milyon olduğu, Türkiye nüfusunun ise 7.5 milyon olduğudur (3;6). Şimdi düşünelim ve küçük bir matematik hesabı… Daha düne kadar 72 milyon nüfusundan bahsedilen Türkiye, yukarıdaki bilgiye göre 10 kata yakın bir artış göstermiştir ki bugün nüfus 82 milyona ulaşmıştır. Bu nüfus değişimi ve artışı, normal düşünen her bireye herhalde şu soruyu da sordurur: Çerkeslerin nüfusu hiç mi değişmedi? Bu hesaplamaya göre sadece o tarihte 1.5 milyon olan Çerkes nüfusunun bugün 15 milyon olması hiç de ütopik değildir. Bu konu bizim dışımızda olmakla beraber, araştırılması ve sonuçların alınması gereken önemli bir konudur. Biz yine de en kötü şartta, geç evlilikler ve geç doğumların toplumumuzda ağırlıklı olmasını bir neden olarak görüp hesaba kattığımızda bile, en kötümser haliyle Türkiye'deki Çerkes nüfusunun 7 milyon olma ihtimalini gerçekçi buluyoruz. Etnik kimliğin ve kültürün sağlıklı gelişmesi, korunması ve tanımlanabilmesi için bu istatistiklerin zaman zaman yapılabilmesi, profesyonel araştırmalar açısından önemli olup, dünya insanlık tarihi açısından da mecburidir.

Sonuç olarak, Türkiye'de yaşayan Abhaz-Adige halkları, müzik kültürleriyle sosyal yapılarını ve kimliklerini korumaya çalışmış ve halen çalışmaktadırlar. Kökleri binlerce yıla dayanan, hatta Hitit dönemiyle önemli bağı olan, etimolojik açıdan birlikteliği bulunan bu halkların önemle incelenmesi gerekir.

Bir arkeolojik çalışmanın sonucu ulaşılan, bu döneme ait şarkı sözüyle konuyu bağlamak istiyorum. Şarkı sözünü vererek, Türkçe nasıl yorumlandığını ve bunun Çerkesçe tercümesinin karşılaştırmasını siz okurlara bırakıyoruz. Türkiye Çerkes diasporasının kolu kanadı, kendini ifade edebilme biçiminin en güçlü sesi, müzik ve folklordur.

Hititçe bir şarkı

Neşaş wespes, neşaş wespes
Tiya – mu – tiya
Numu uwaş – maş – katta – arnut
Tiya – mu – tiya

Türkçe çeviri

Neşa giysileri, neşa giysileri
Gel bana gel
Götür beni anama
Gel bana gel

Neşaş (Nisaşe) = Çerkesçe: Gelin adayı.
Wespes (We- dıppes) = Seni, sizi, bekliyoruz.
Tiya-mu-tiya (Ti-ar-we-rı) = Sahip olduğumuz varlığımız.
Nu-mu-uwaş (Nı-hunuş) = Anne adayı.
Mas-katta-arnut (Mes-ketı-ar-nıt) = Geç kalmadan yetiş, yetişiniz. (2;16–17)

*Abhazya Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi

Kaynaklar

1. Türkiye Çerkeslerinde Sosyo-Kültürel Değişme, KAFDER Yayınları, Ankara, 1996.
2. Ali Çurey, Hatti-Hititlerde Müzik ve Dans, İstanbul, 2009.
3. Dıjın Çurey, Eknik Müzik Kültürü ile Türkiye Adige-Abhaz Diasporası, Nalçik.
4. İlhan Mimaroğlu, Müzik Tarihi, İstanbul, 1990.
5. Fırat Kutluk, Müziğin Tarihsel Evrimi, İstanbul, 1997.
6. Ayhan Kaya, Türkiye’de Çerkesler-Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı, İstanbul, 2011.
7. Nuray Gök Aksamaz, Kuzey Kafkasya Mitolojisi-Nartlardan Beri, İstanbul, 2001.
8. Fatih Atan, Türkiye’deki Abhazlar, İstanbul, 2009.
9. Çerkeslerin Sürgünü 21 Mayıs 1864 Tebliğler, Belgeler, Makaleler, Ankara, 2001.

Танец абхазов

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

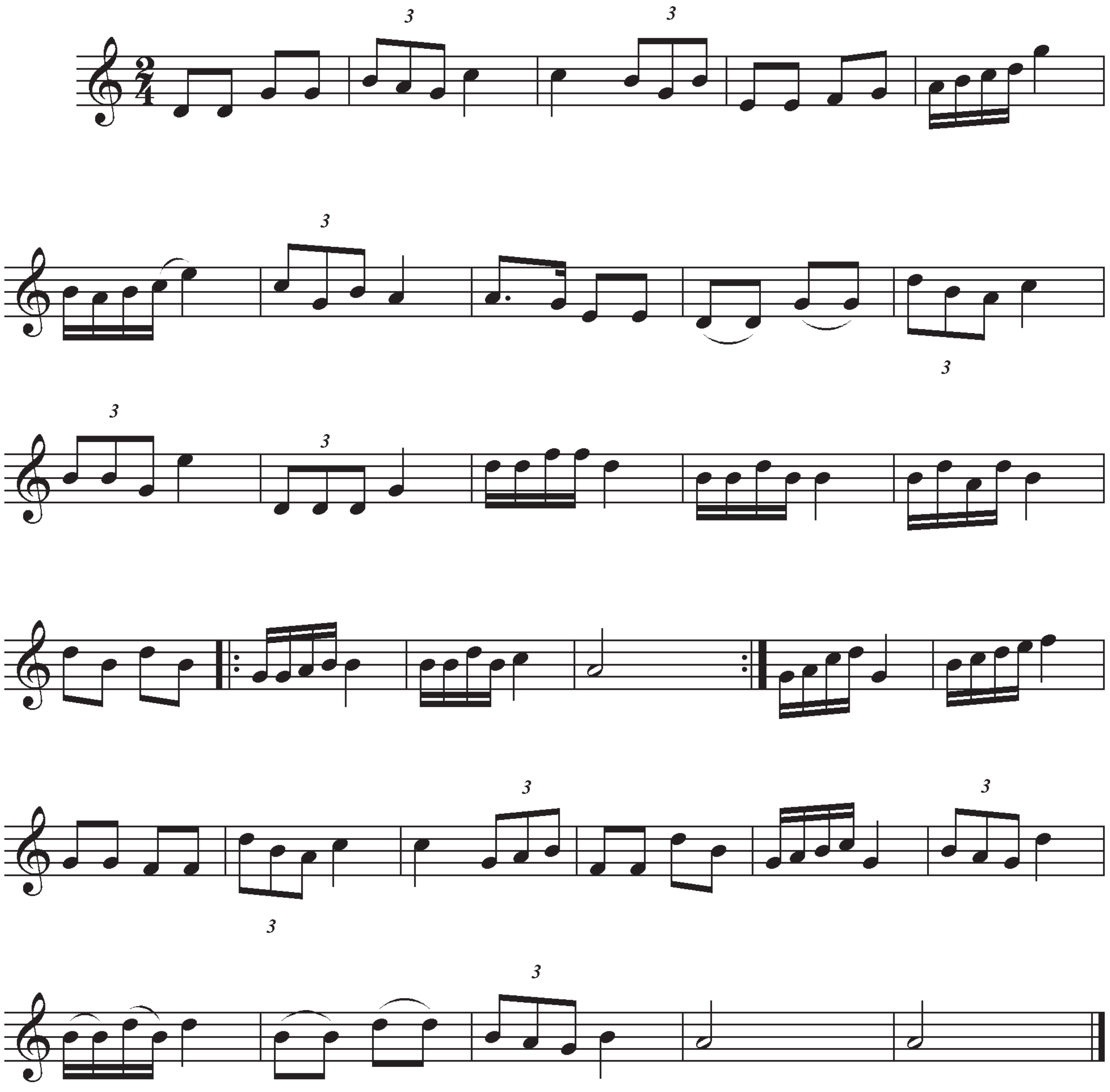

Аураашьа

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

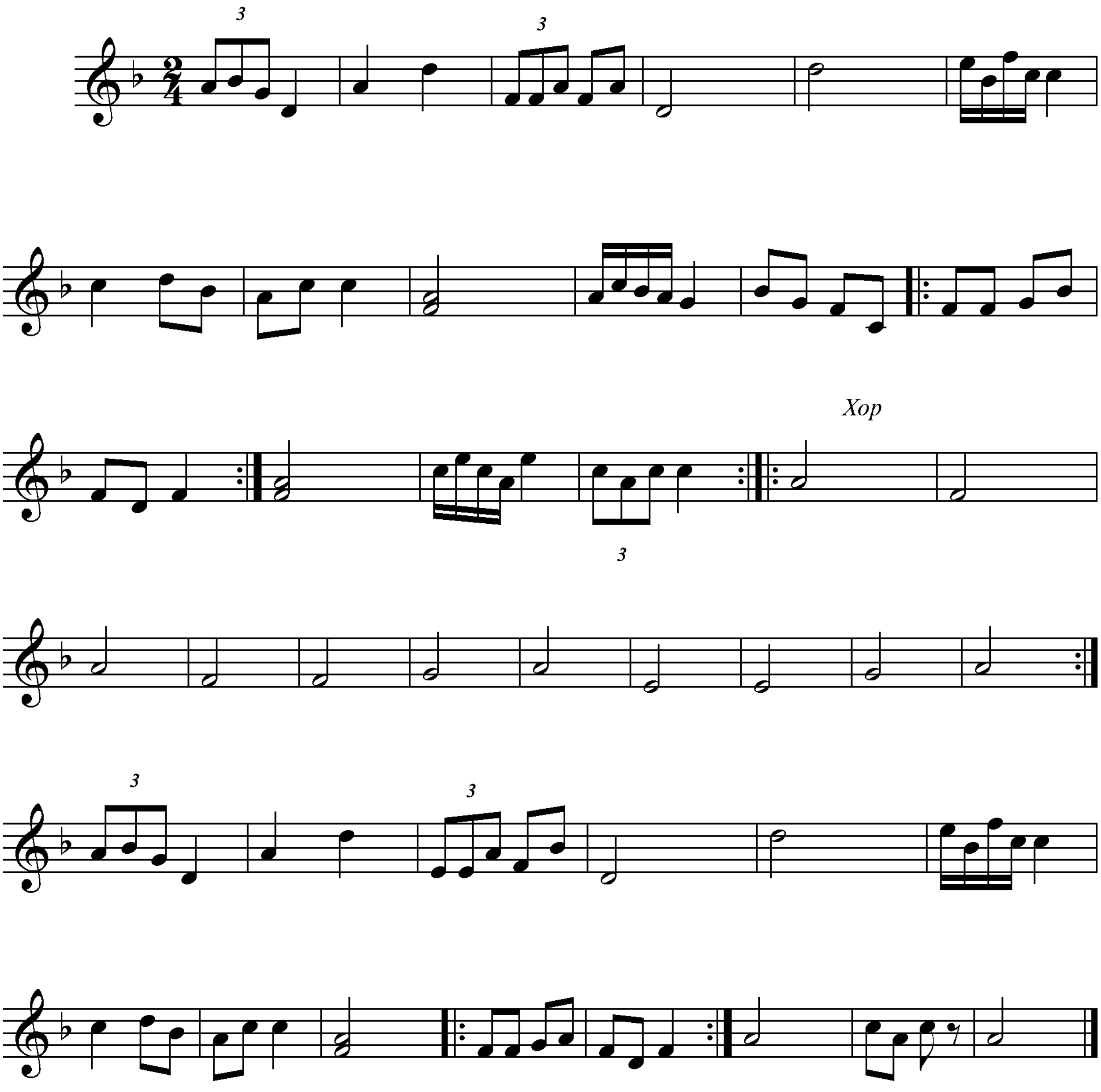

Абхазский танец

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

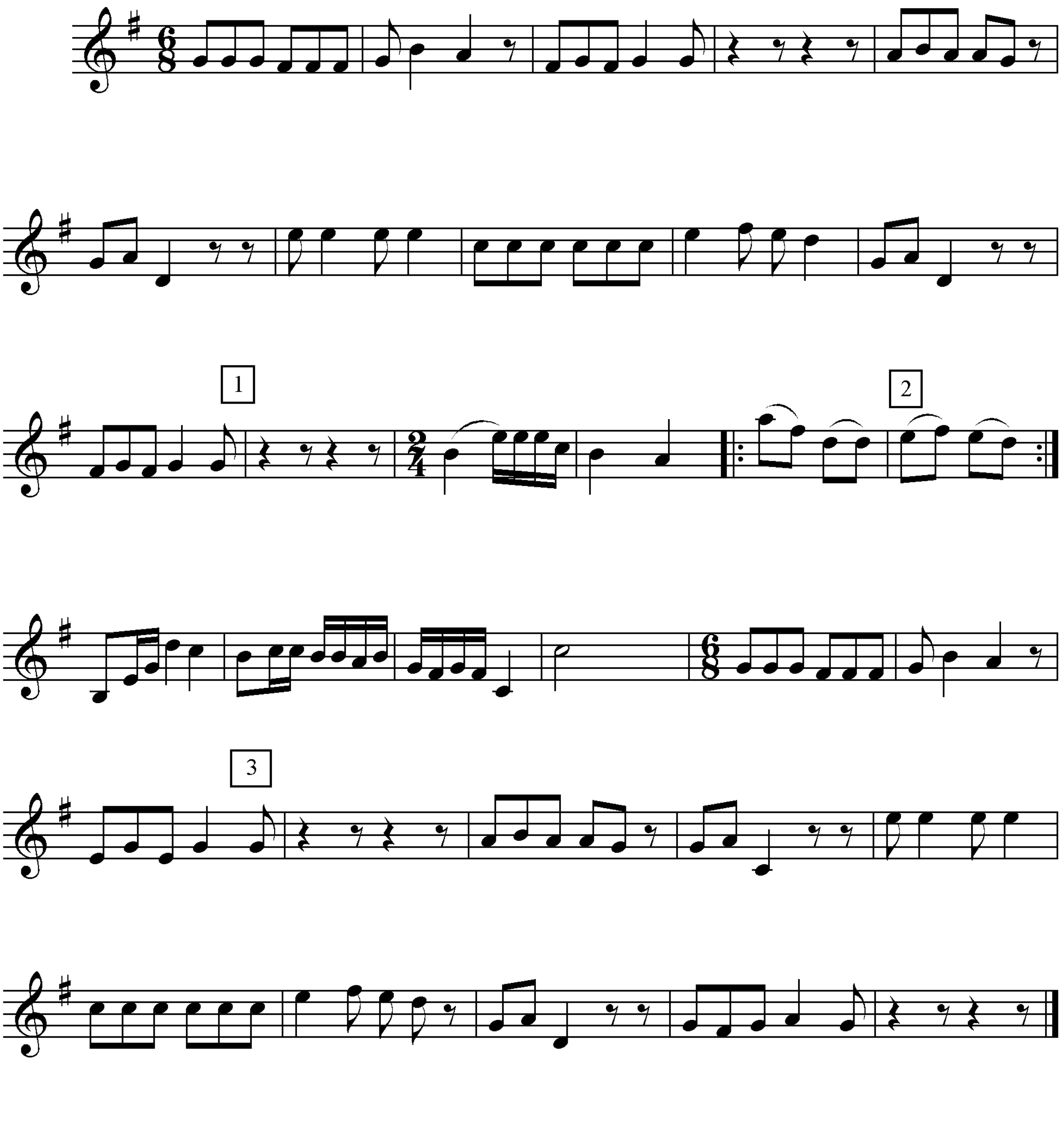

Танец дворян

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

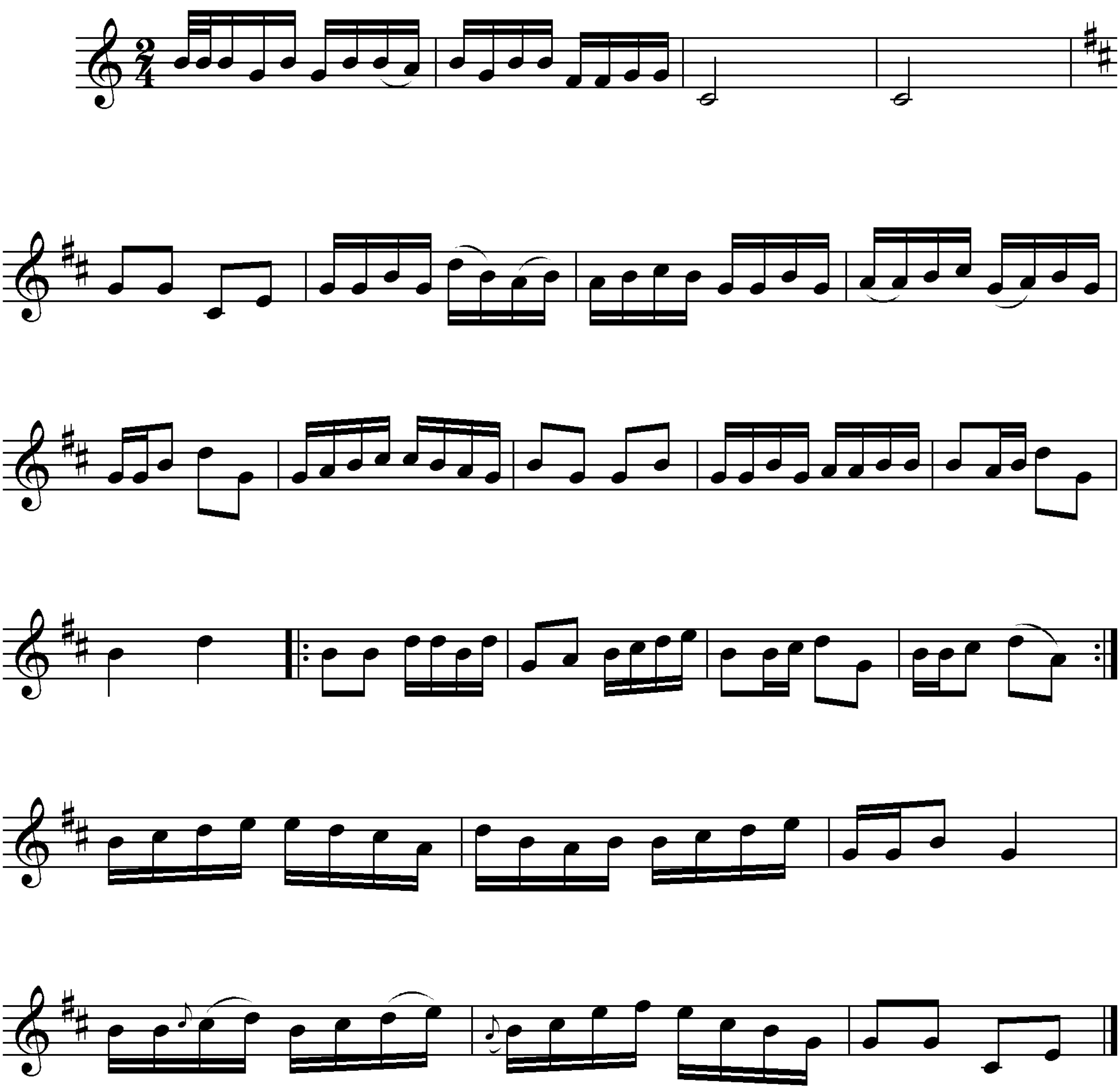

Абхазский танец

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

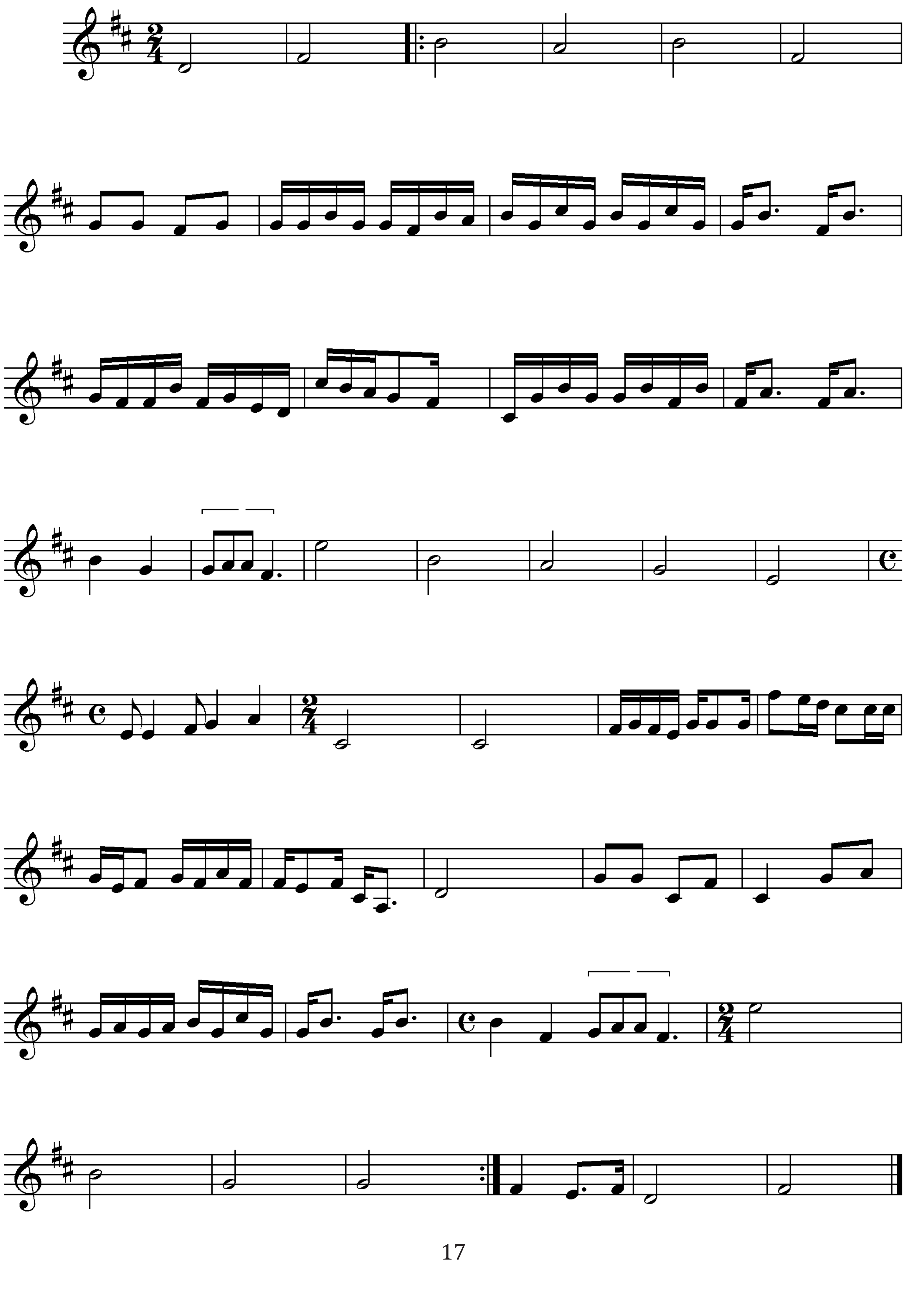

Абхазский танец

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

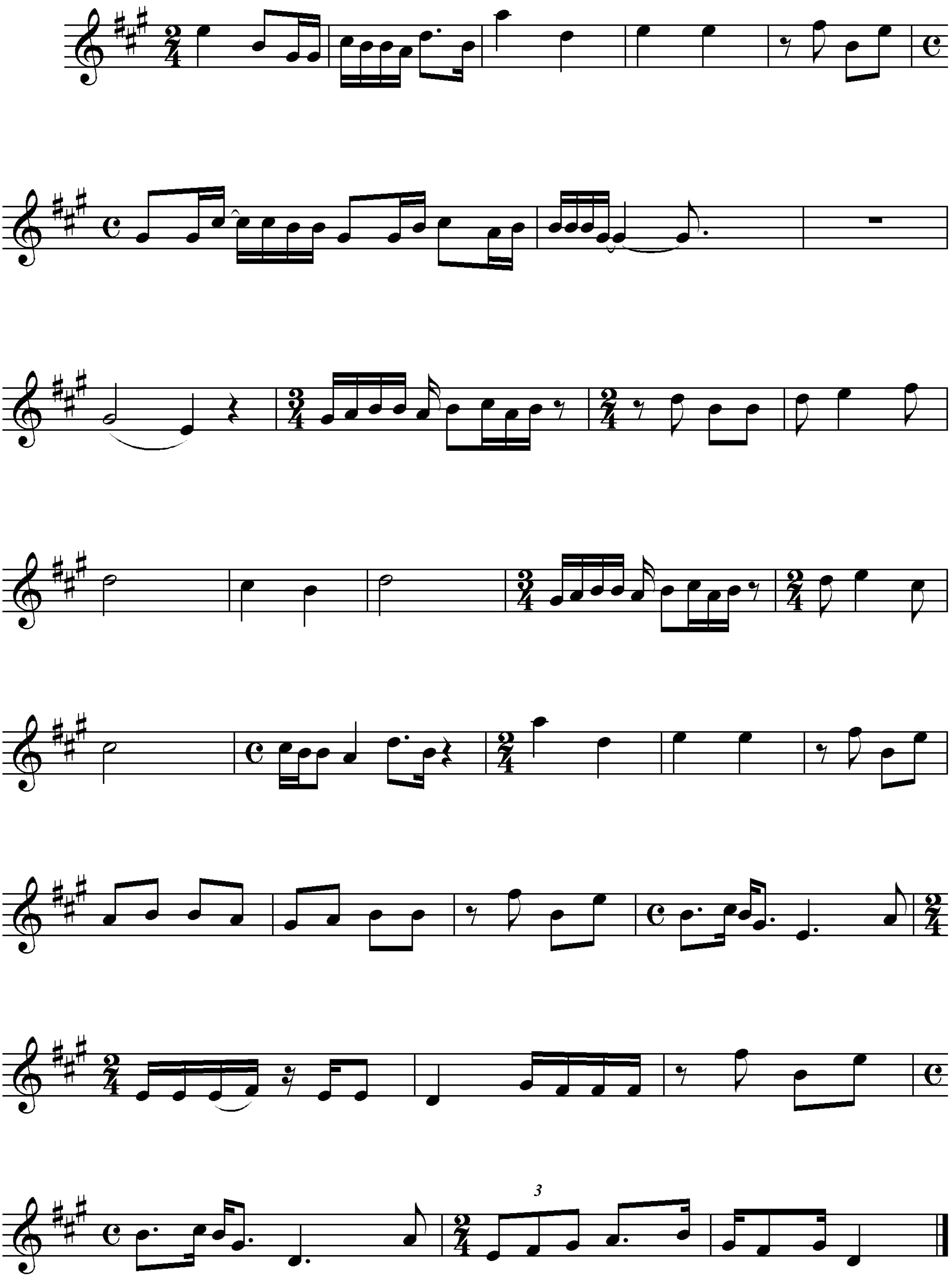

Абхазский танец

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

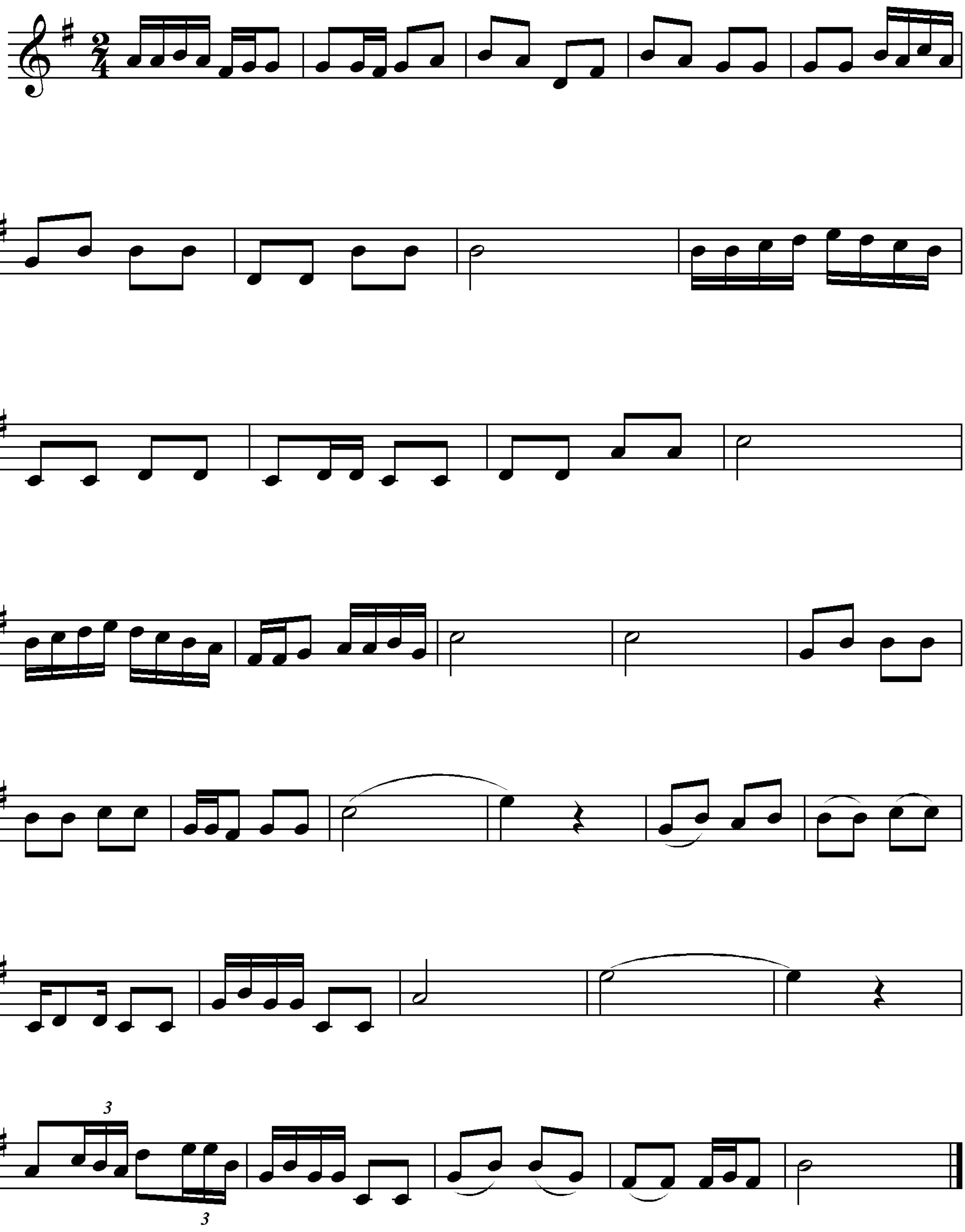

Абхазский танец

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

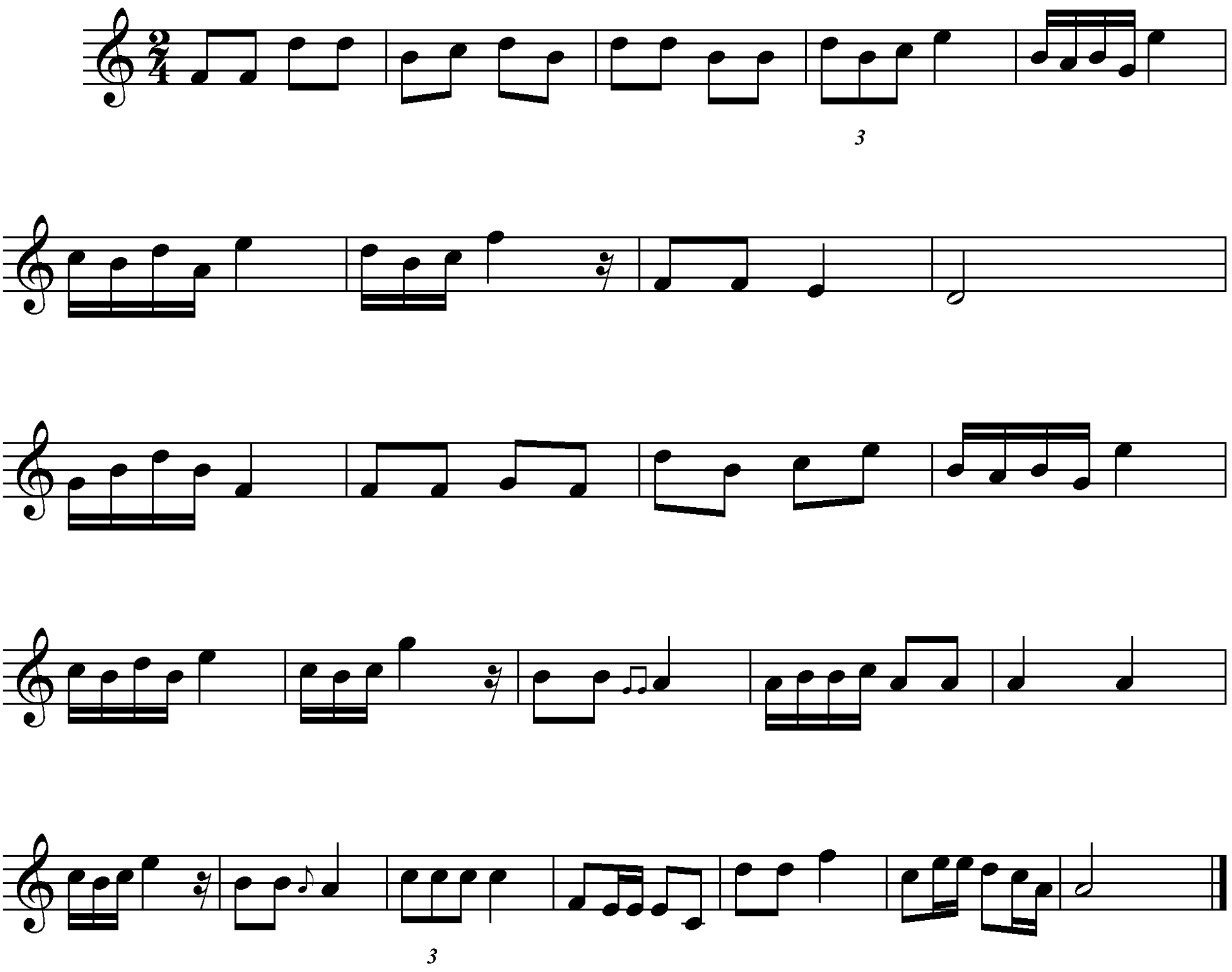

Абазин Пшыналь

Расшифровка Дыжын Чурей

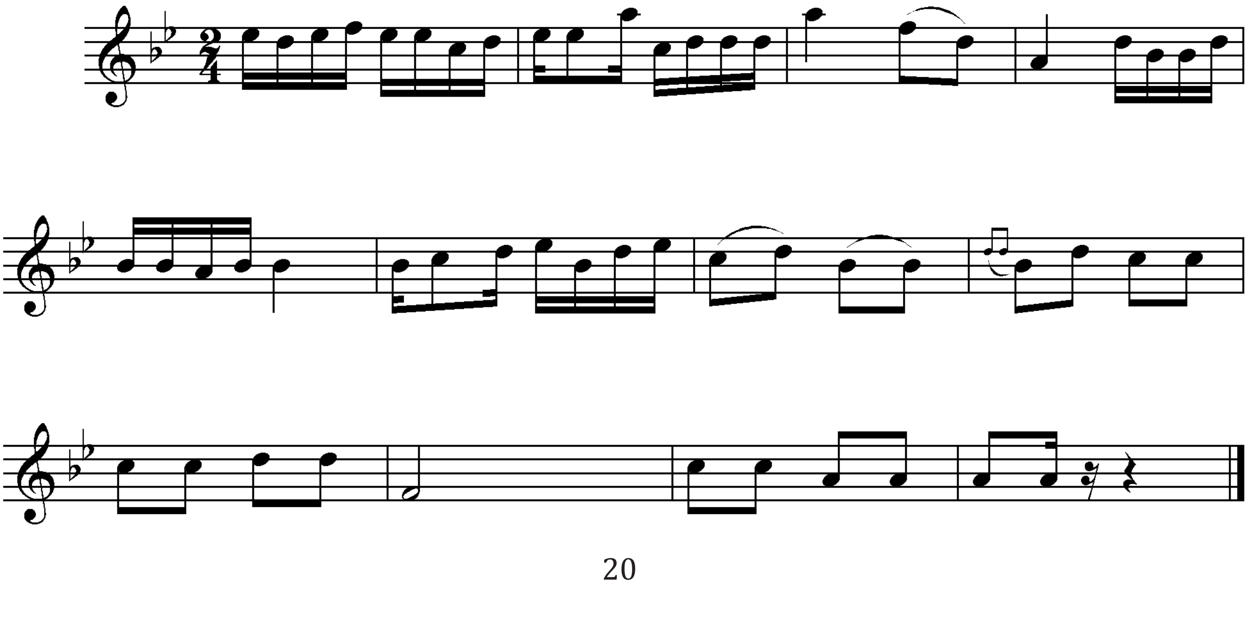

Абазин Пшыналь

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

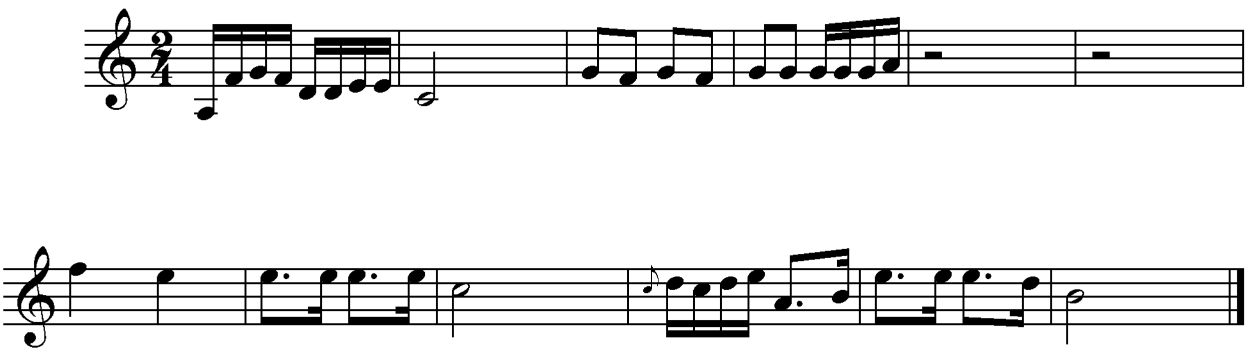

Абхазская свадебная танцевальная

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

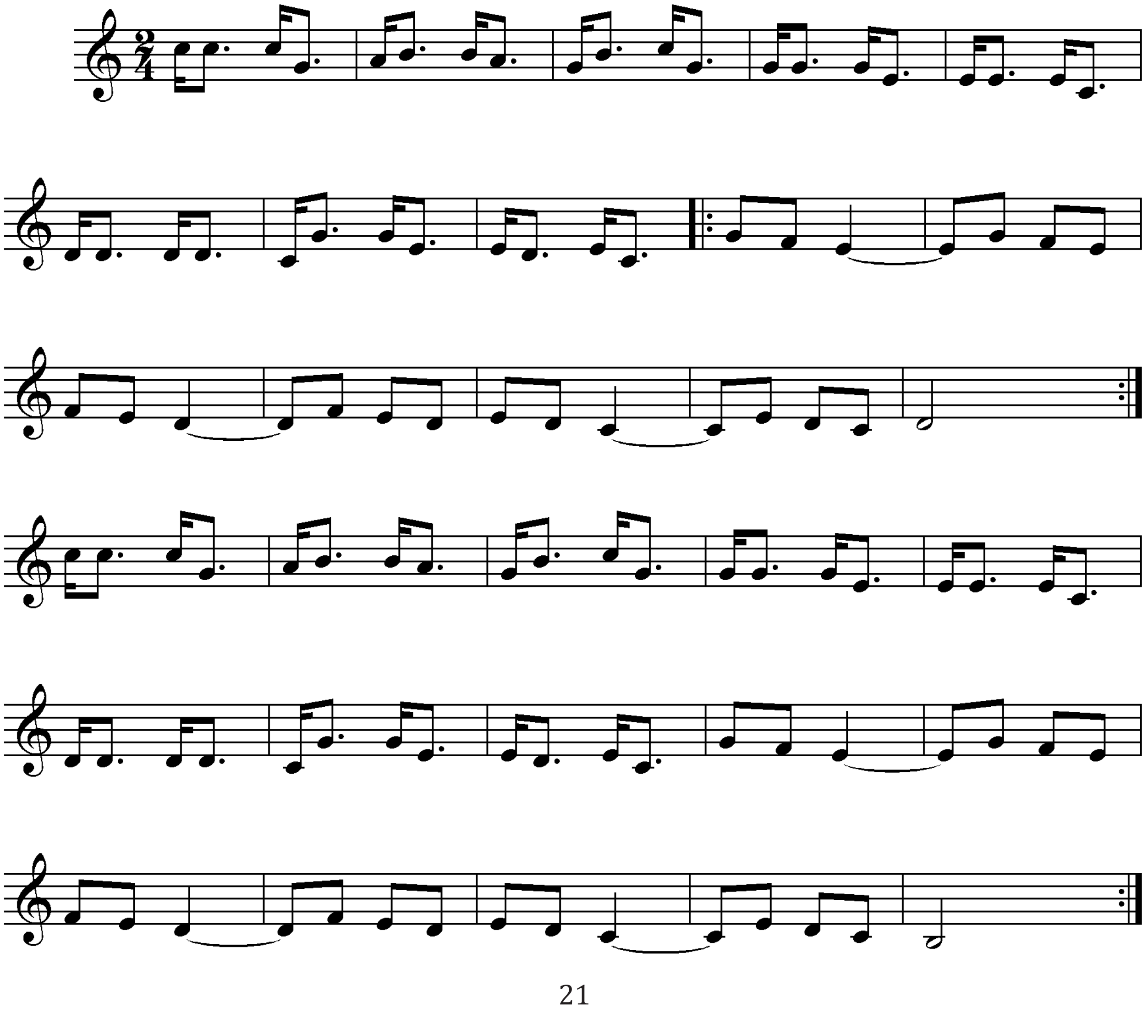

Абхазский свадебный танец

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

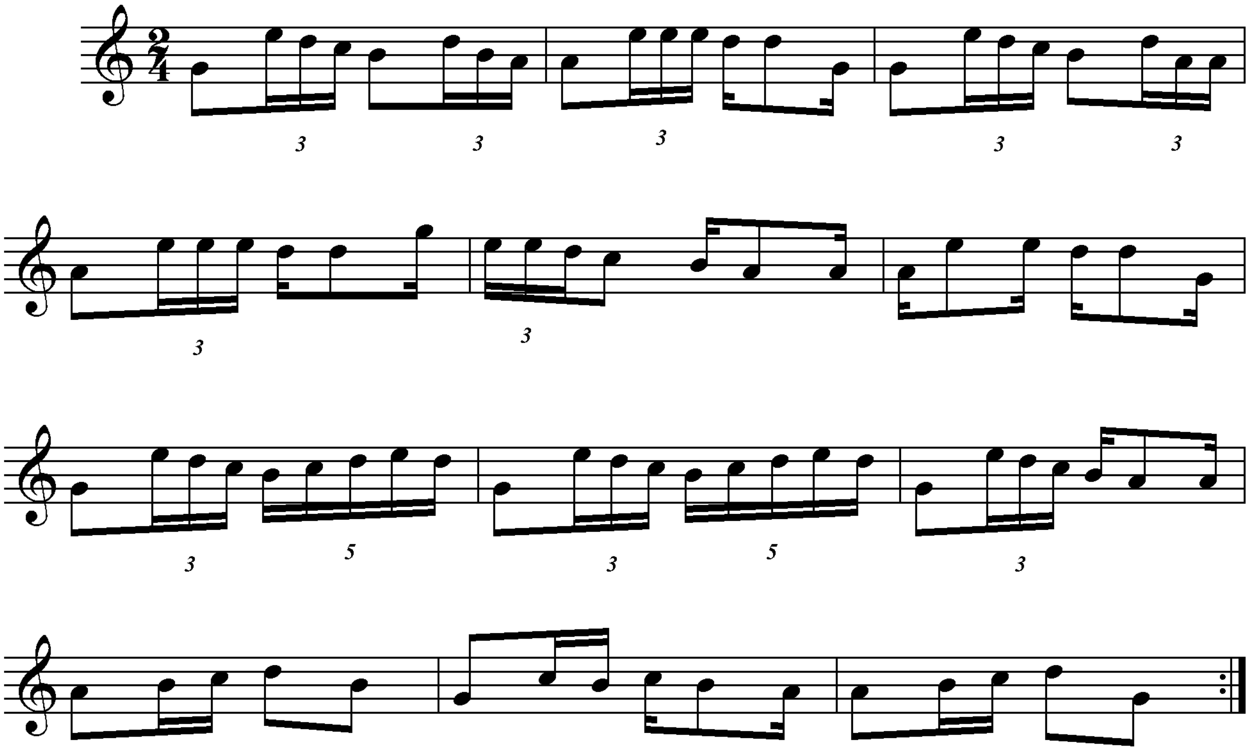

Абхазский танец

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

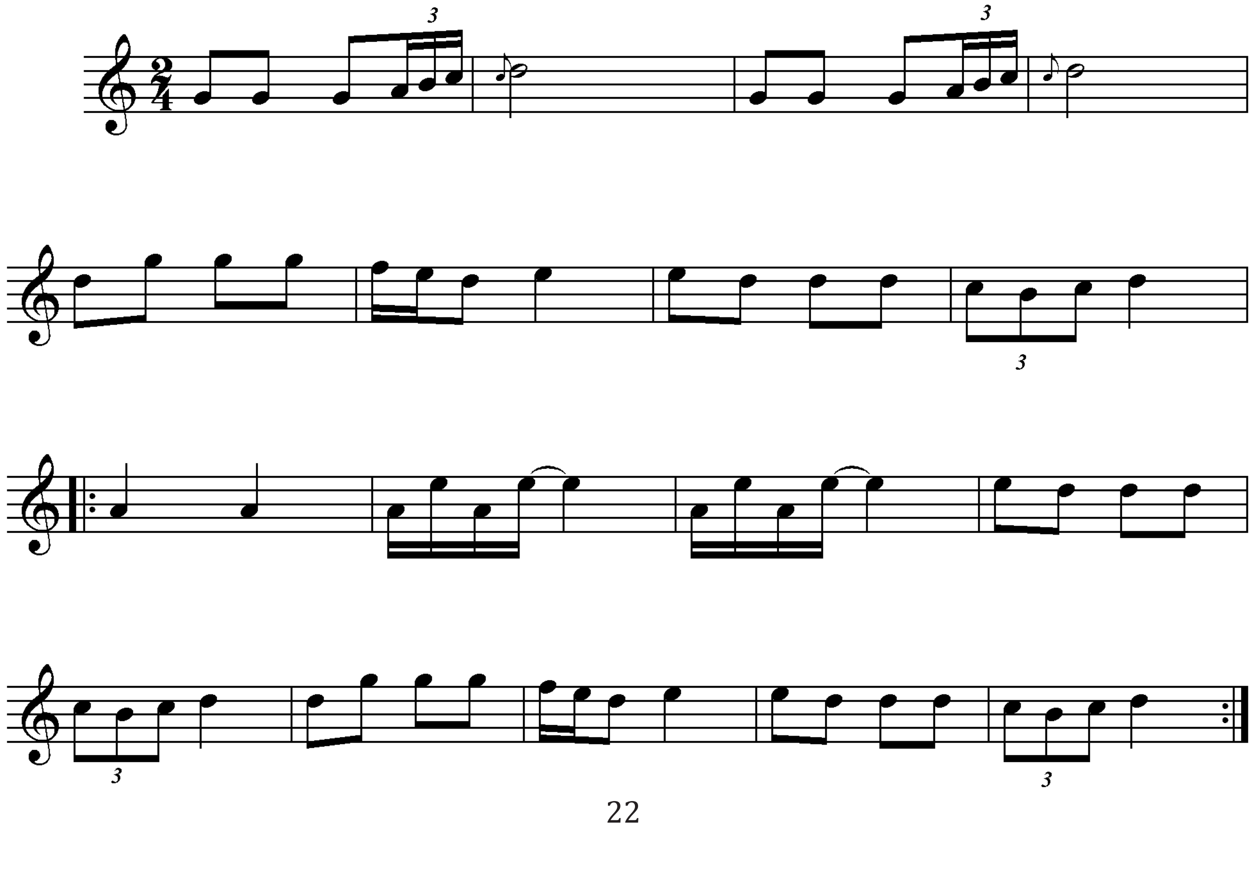

Аураашьа

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

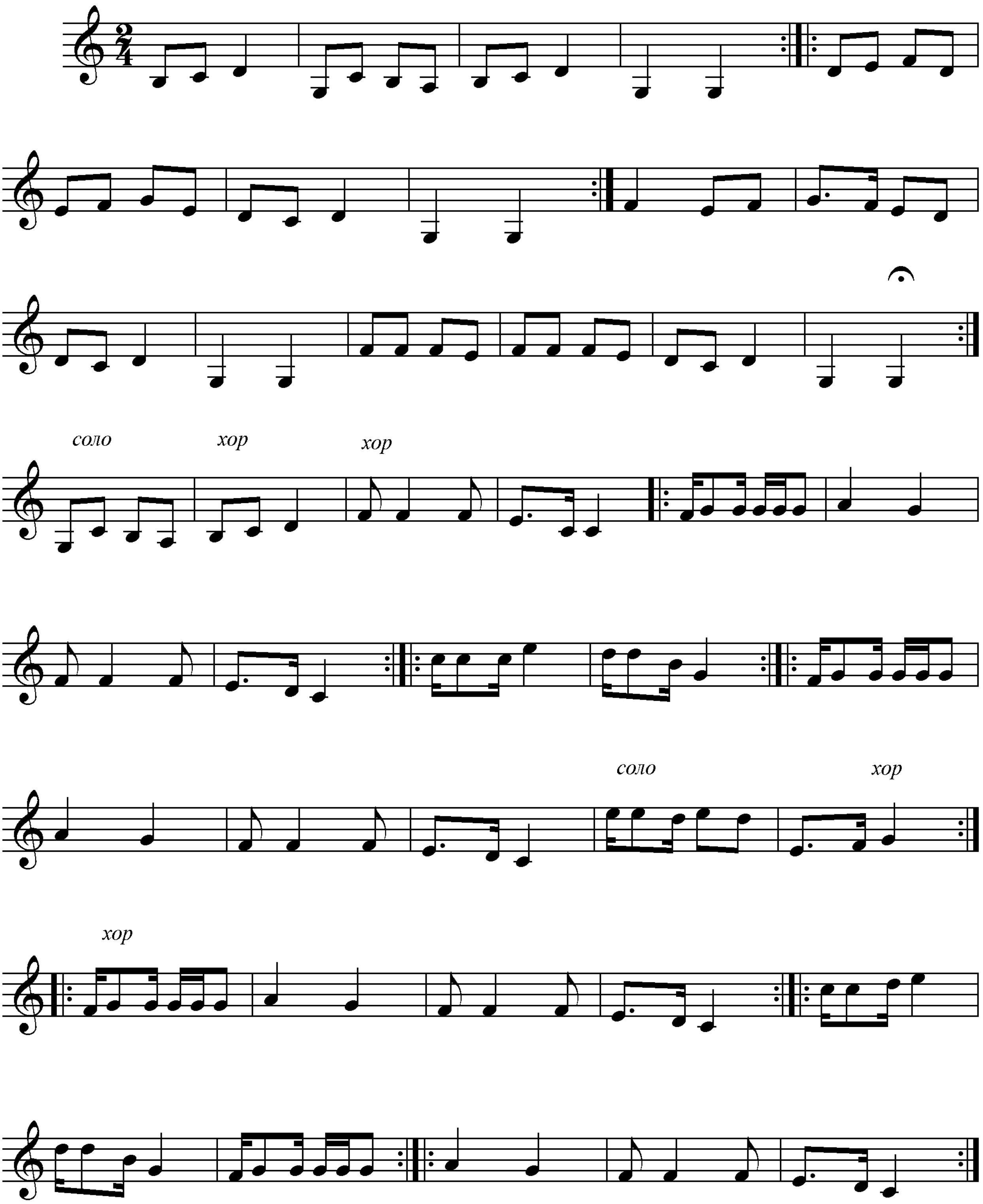

Абхазский танец из диаспоры в Сирии

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

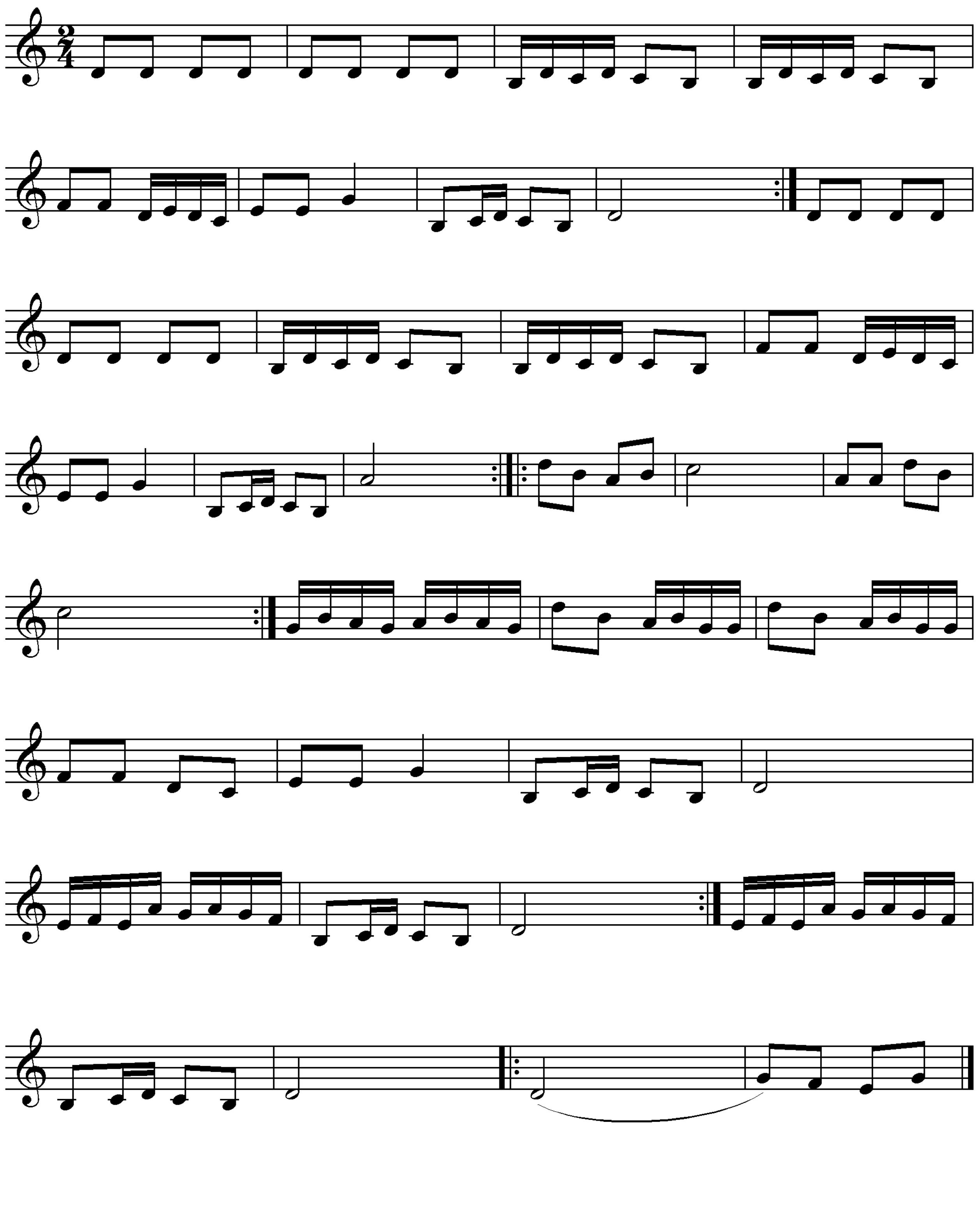

Абхазский танец

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

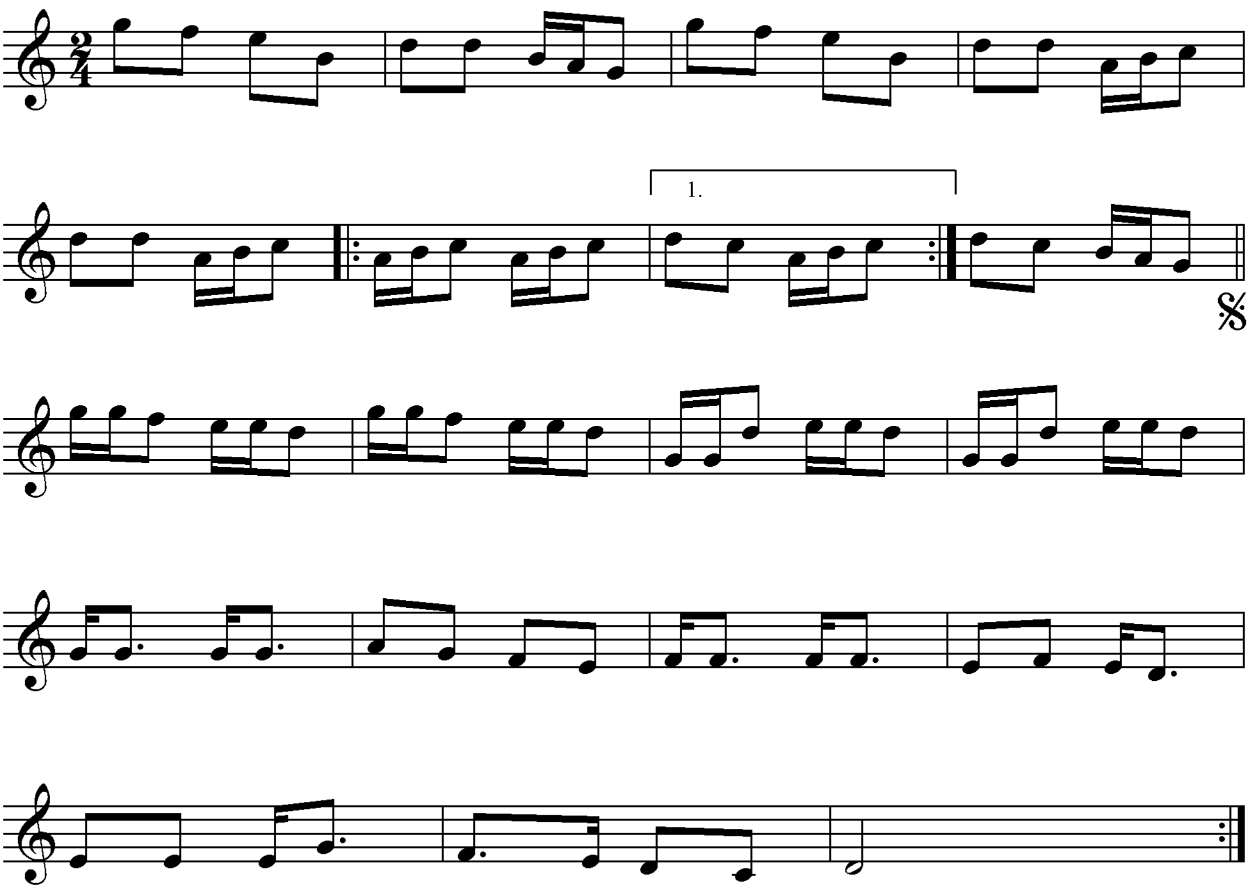

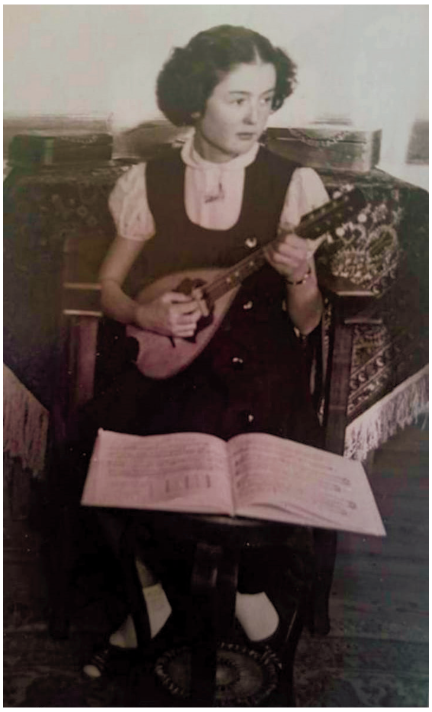

ДИ

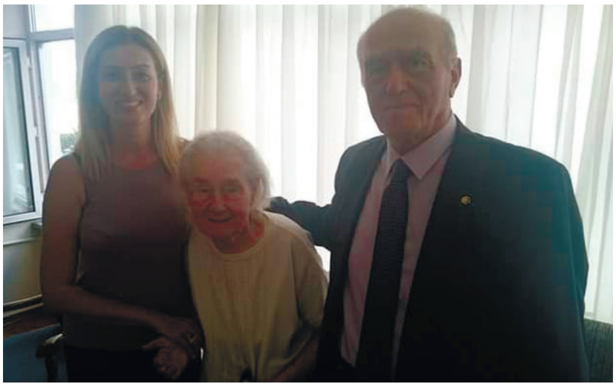

Къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

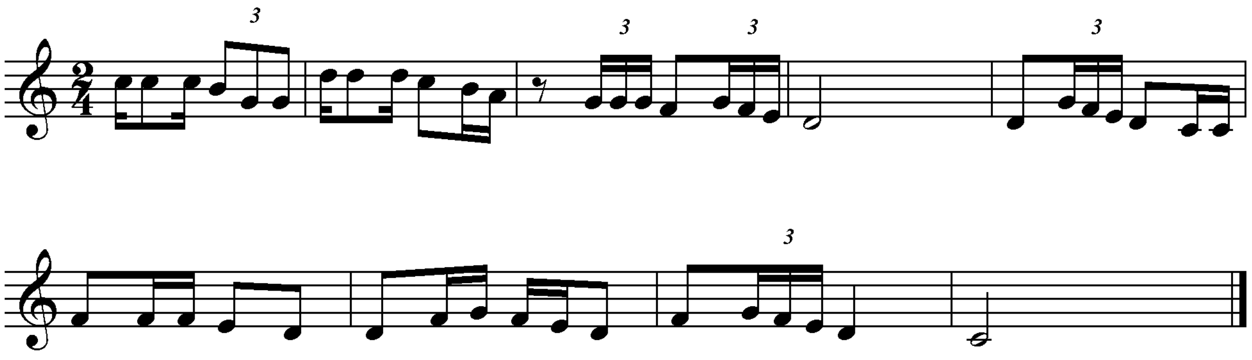

Бжэдуг къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

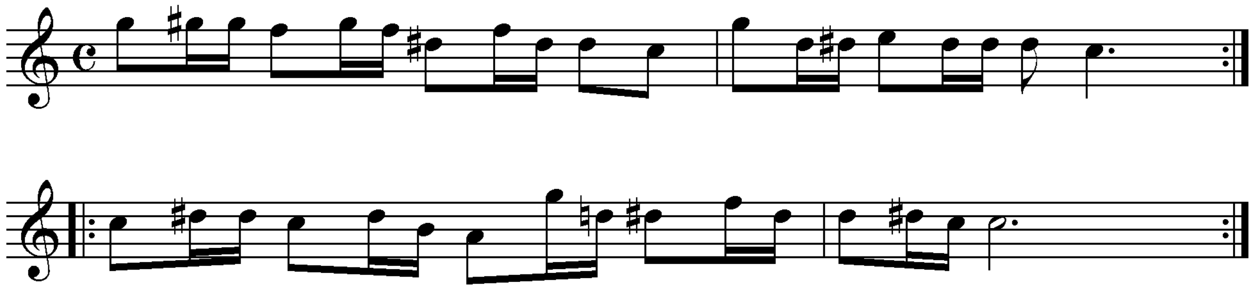

Къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

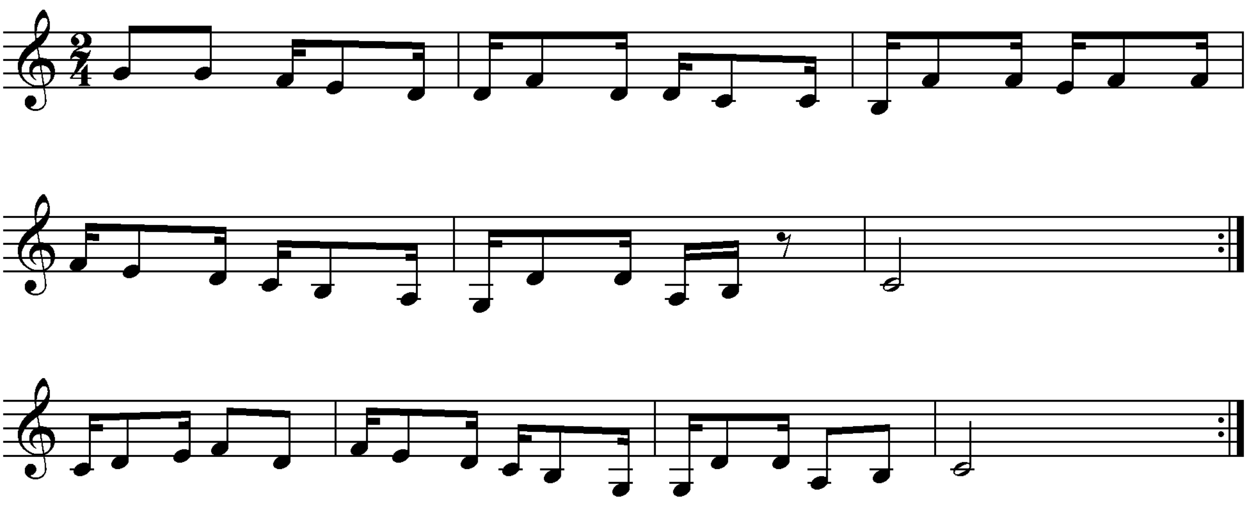

Къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

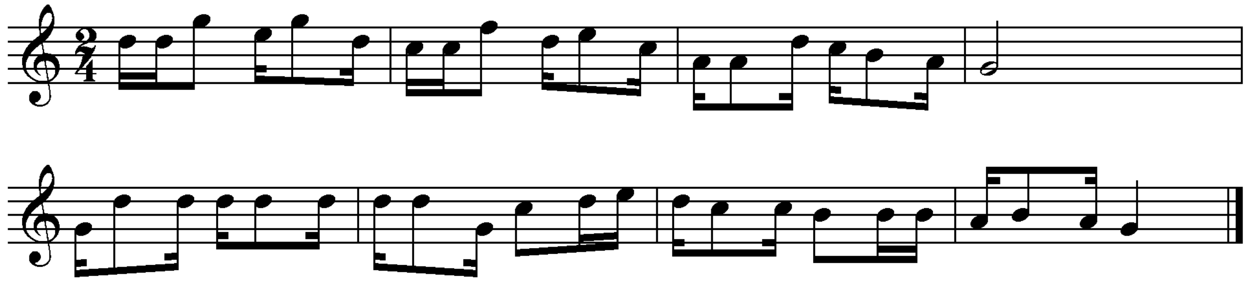

Къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

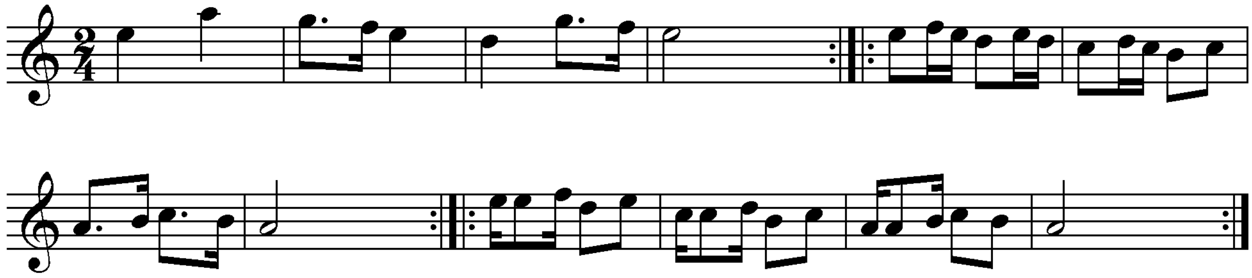

Къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

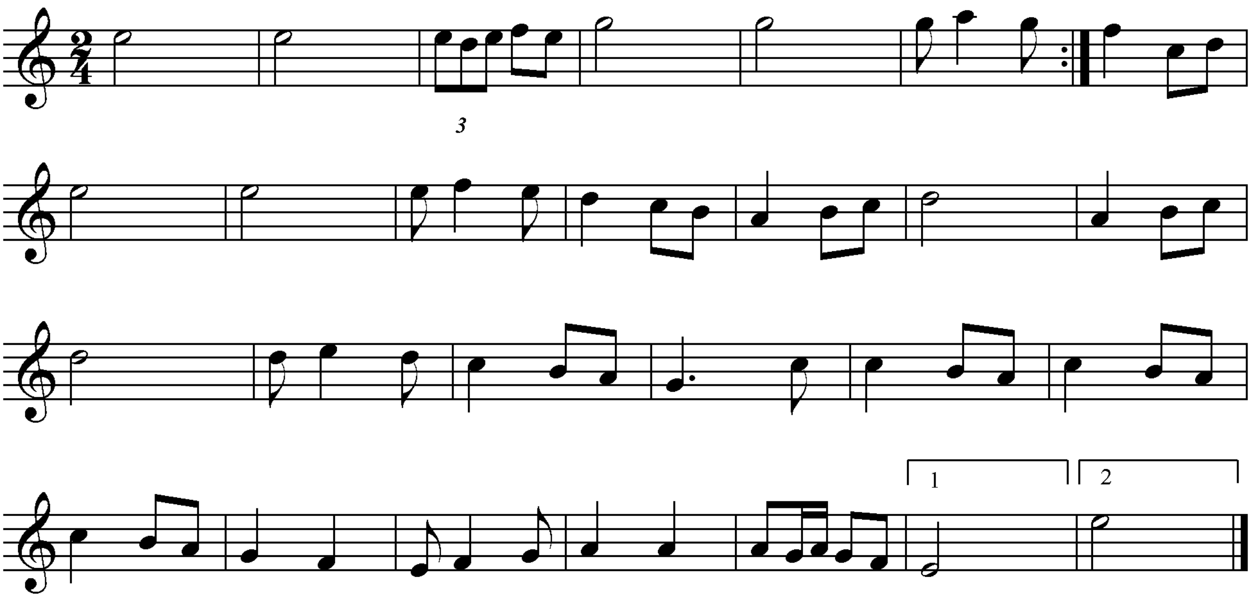

Къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

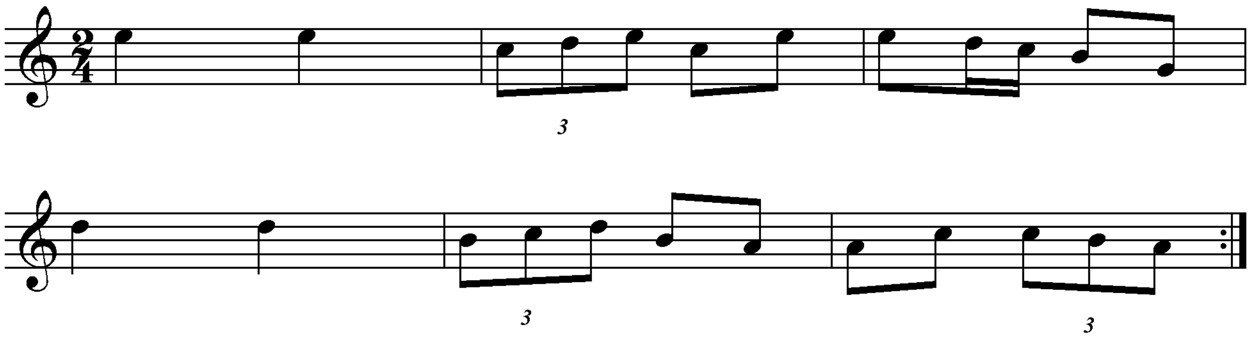

Къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

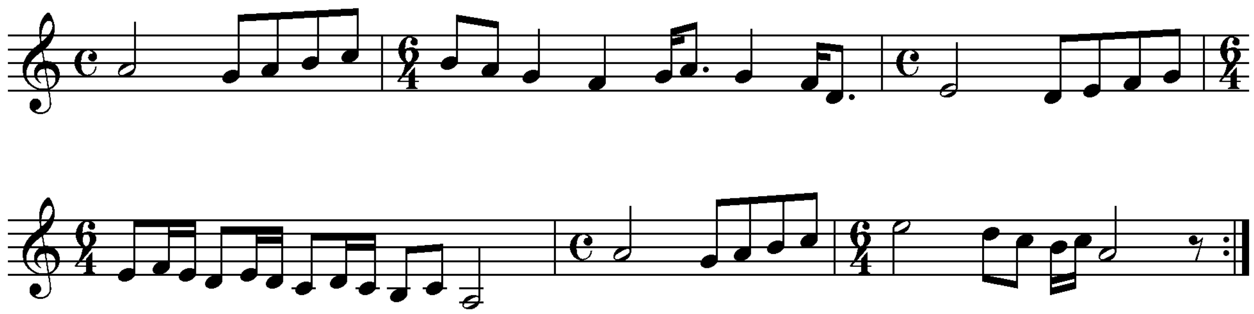

Къафэчэх

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

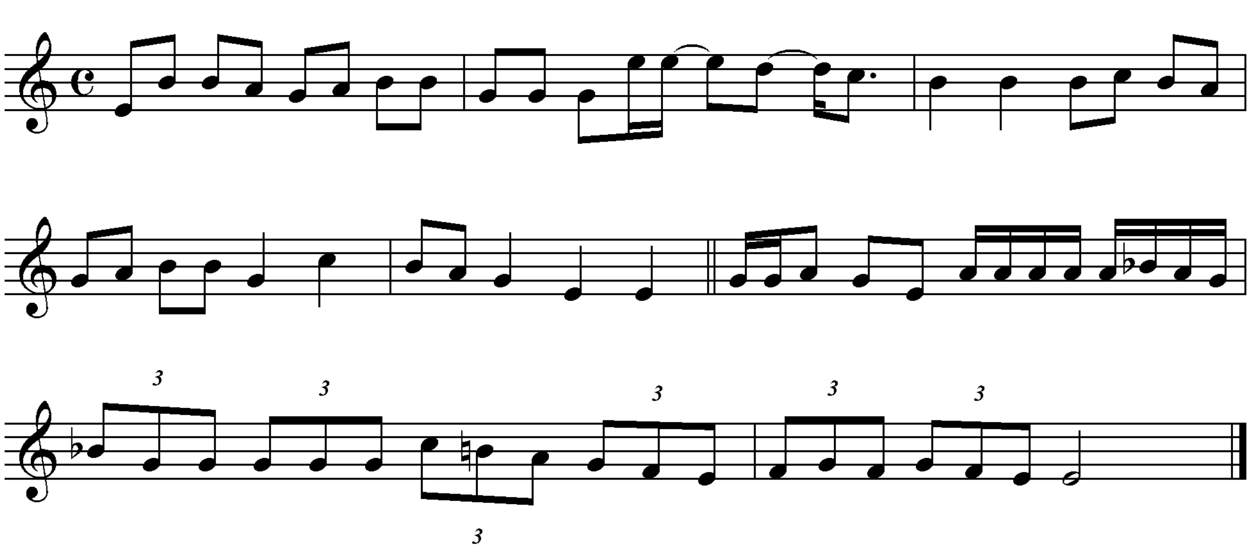

Къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

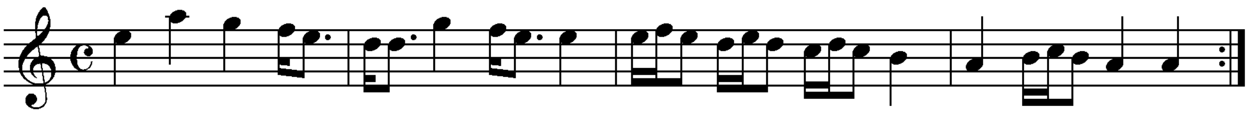

Къафэ

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

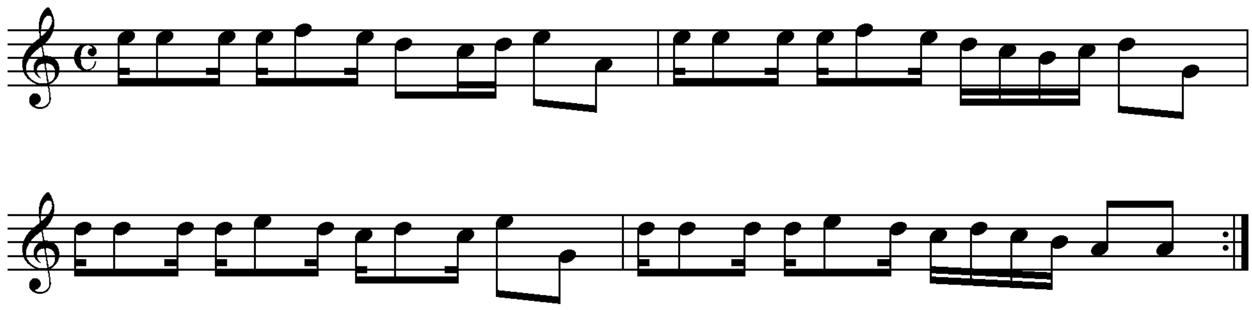

Рамазан

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

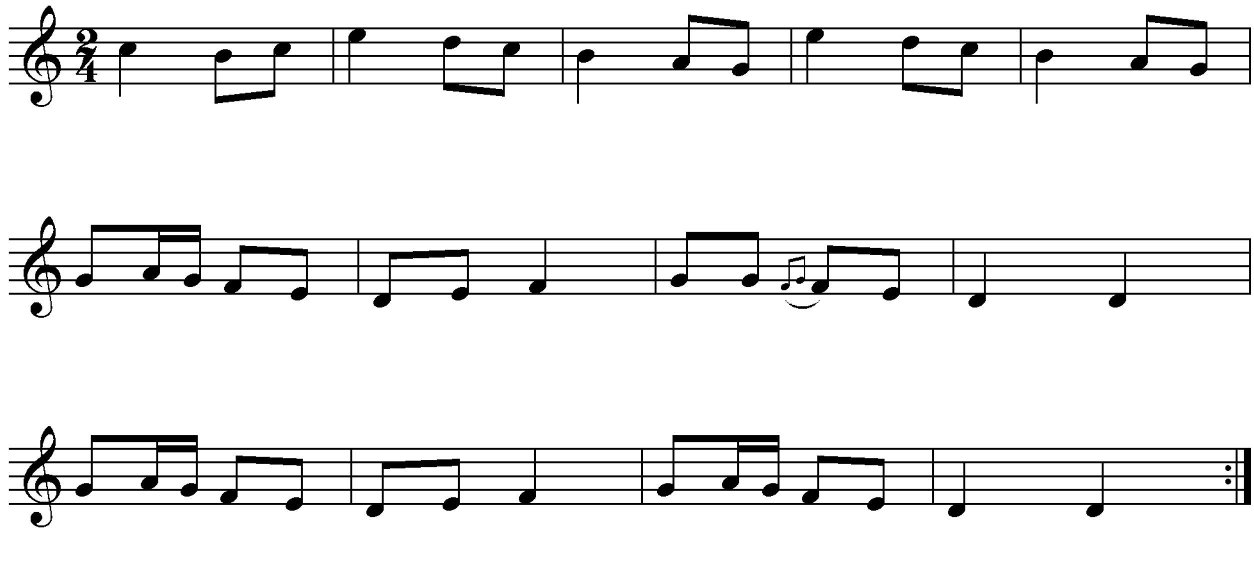

Нысаша удж

Нотная расшифровка Рухет Гюрбуз

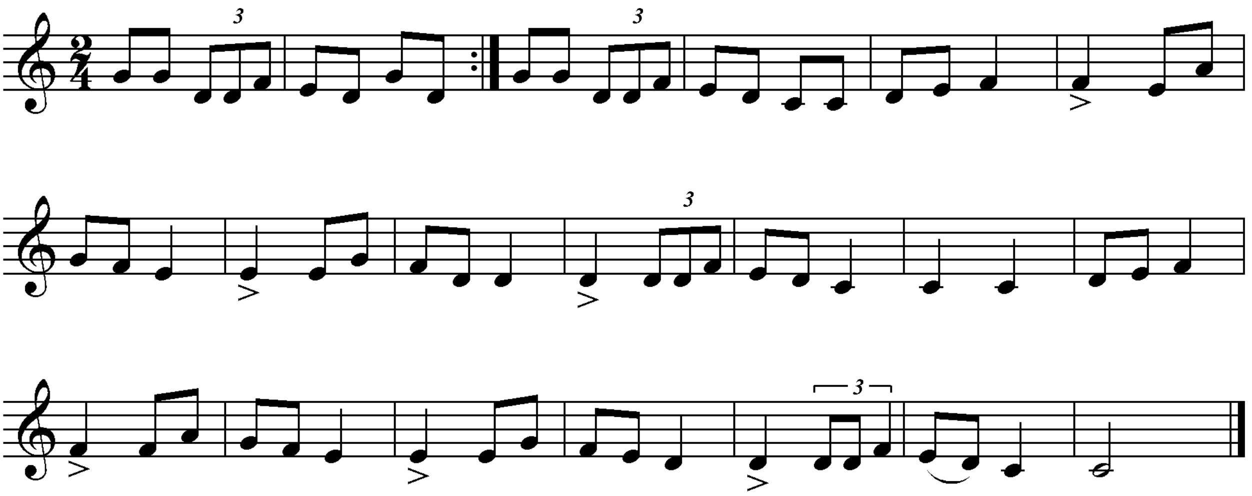

Шымга

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

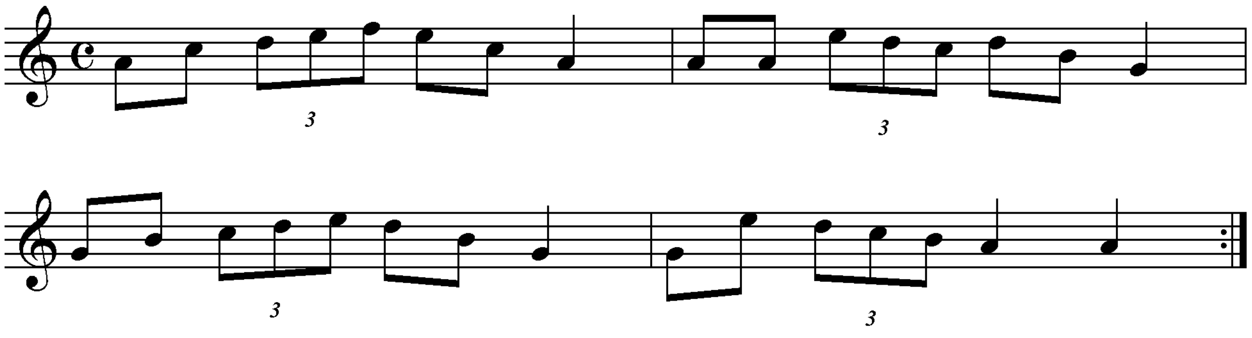

Шешен

Нотная расшифровка Дыжын Чурей

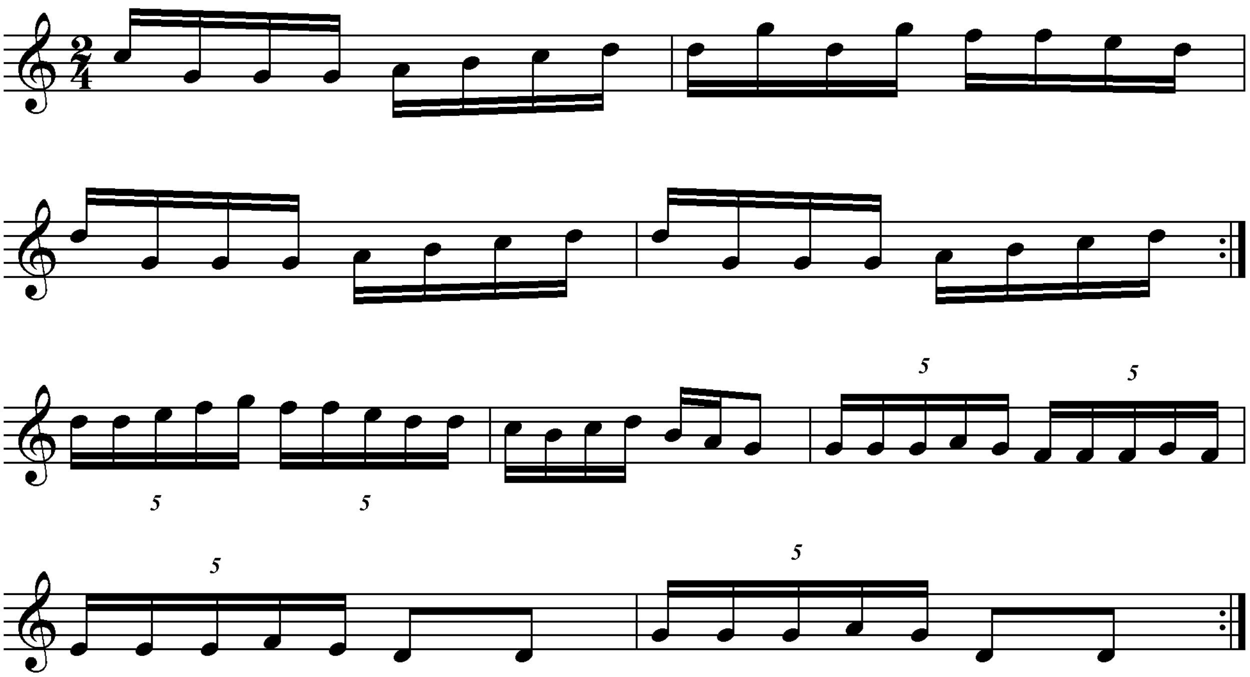

СОДЕРЖАНИЕ

Амузикеи ачерқьес аиаспореи 4
Müzik ve çerkes diasporası 8
Танец абхазов 13
Аураашьа 14
Абхазский танец 15
Танец дворян 16
Абхазский танец 17
Абхазский танец 18
Абхазский танец 19
Абхазский танец 20
Абазин Пшыналь 20
Абазин Пшыналь 21
Абхазская свадебная танцевальная 21
Абхазский танец 22
Абхазский танец 22
Аураашьа 23
Абхазский танец из диаспоры в Сирии 24
Абхазский танец 25
Къафэ 28
Бжэдуг къафэ 28
Къафэ 28
Къафэ 29
Къафэ 29
Къафэ 29
Къафэ 30
Къафэ 30
Къафэчэх 30
Къафэ 31
Къафэ 31
Рамазан 31
Нысаша удж 32
Шымга 32
Шешен 33

Нотное издание

Дыжын Чурей

Абхазская диаспора:
Инструментально-танцевальные наигрыши

Выпуск I

Редакторы Т. Ю. Алексеева, Э. В. Ажиба
Художник Б. Р. Джопуа
Компьютерная верстка А. Г. Кетия

Формат 60х90 1/8 Тираж 100.
Физ. печ. л. 4,4.